

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií



Bc. Tomáš POKORNÝ

Komparativní analýza vládních politik k diasporám

Diplomová práce

Vedoucí práce: Lucie Macková, M.A., Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě zdrojů a literatury, které jsem uvedl v příloženém seznamu.

V Olomouci dne

.....

Podpis autora

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí mé diplomové práce paní Lucii Mackové, M.A., Ph.D., za vstřícný přístup a cenné rady, které mi poskytla při tvorbě této diplomové práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tomáš POKORNÝ**
Osobní číslo: **R180391**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Komparativní analýza vládních politik k diasporám**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zabývá problematikou života diaspor v různých zemích světa. V práci budou porovnávány jednotlivé vládní politiky ke svým diasporám s důrazem na rozvojové země. Budou popsány legislativní a organizační ukotvení, která napomáhají lepšímu propojení mezi diasporou a zemí původu. Cílem práce je analyzovat, jaký vliv mají různé vládní přístupy na diasporu po stránce ekonomické, sociální i kulturní.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **20 - 25 tisíc slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

IOM. 2012. Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development. Geneva: IOM. IOM. 2017. World Migration Report 2018. Geneva: IOM. SAFRAN, William. 1991. Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. Diaspora: A Journal of Transnational Studies. 1 (1), 83-99. TAYLOR, Edward. J. (1986). Differential migration, networks, information and risk. Greenwich: JAI Press. COHEN, Robin. 1997. Global Diasporas: An Introduction. London: UCL Press.

Vedoucí diplomové práce: **Lucie Macková, M.A.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: **22. ledna 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **3. května 2020**

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

L.S.

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 4. května 2018

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou života v diaspoře. Pro účely komparace byly vybrány diaspory Izraele, Ruska a Turecka. Nejprve je u každého z vybraných států zkoumáno, jakým způsobem se jejich současná diaspora formovala. Práce se také věnuje práci jednotlivých států se svými diasporami. Je zde popsáno fungování hlavních státních institucí, které se na ně zaměřují. U každé z vybraných diaspor je analyzován jejich vliv na své domovské státy. V závěrečné diskusi dochází k zhodnocení diaspor z různých pohledů.

Klíčová slova: diaspora, migrace, Izrael, Rusko, Turecko

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of life in the diaspora. The diasporas of Israel, Russia and Turkey were selected for comparison purposes. Firstly, for each of the selected countries is examines how their current diaspora was formed. The work also deals with the work of individual states with their diasporas. It describes the functioning of the main state institutions that focus on them. For each of the selected diasporas is analyzed how they influencing their home countries. In the final discussion, the diasporas are evaluated from different perspectives.

Key words: diaspora, migration, Israel, Russia, Turkey

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	8
1. ÚVOD	9
2. CÍLE A METODOLOGIE	11
3. ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	13
3.1. DIASPORA.....	13
3.2. MIGRACE.....	15
3.3. TRANSNACIONALISMUS.....	17
4. IZRAEL	19
4.1. HISTORIE ŽIDOVSKÉ DIASPORY.....	20
4.1.1. <i>Starověk</i>	20
4.1.2. <i>Středověk</i>	21
4.1.3. <i>Osvícenství a cesta ke vzniku Izraele</i>	23
4.2. INSTITUCE.....	27
4.2.1. <i>Zákon o návratu</i>	27
4.2.2. <i>Ministerstvo pro diasporu</i>	28
4.2.3. <i>Ministerstvo financí</i>	30
4.2.4. <i>Ministerstvo pro aliju a integraci</i>	31
4.2.5. <i>Organizace „Nativ“</i>	32
4.3. VLIV DIASPORY NA IZRAEL.....	33
5. RUSKO	37
5.1. HISTORIE RUSKÉ DIASPORY.....	38
5.1.1. <i>Historie do roku 1990</i>	38
5.1.2. <i>Postsovětská historie</i>	39
5.2. INSTITUCE.....	42
5.2.1. <i>Ministerstvo zahraničí</i>	42
5.2.2. <i>Russkyi Mir</i>	45
5.2.3. <i>Státní program pro přesídlení krajanů</i>	46
5.3. VLIV DIASPORY NA RUSKO.....	48
6. TURECKO	50
6.1. HISTORIE TURECKÉ DIASPORY.....	51
6.1.1. <i>Osmanská říše</i>	51
6.1.2. <i>Turecko</i>	52
6.2. INSTITUCE.....	56
6.2.1. <i>Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity</i>	56
6.2.2. <i>Předsednictví pro náboženské záležitosti</i>	57
6.3. VLIV DIASPORY NA TURECKO.....	60
7. DISKUSE	62
8. ZÁVĚR	67
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	68

Seznam použitých zkratk

AKP – Strana spravedlnosti a rozvoje

DÍTİB – Turecko–islámská unie pro náboženské věci

HDP – Hrubý domácí produkt

IOM – Mezinárodní organizace pro migraci

NATO – Severoatlantická aliance

OSN – Organizace spojených národů

UNHCR – Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

USA – Spojené státy americké

YTB – Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity

1. Úvod

Téma migrace provází člověka již od počátku lidstva, které se podle archeologických nálezů začalo vyvíjet na africkém kontinentu. V té době se lidé neusazovali na jednom místě do konce života, ale stěhovali se podle působení rozličných faktorů. Významnými se staly především změna klimatu či úrodnost půdy, která zajišťovala lidem dostatečnou potravu pro jejich rodiny. Velkou změnou pro člověka byl vznik prvních státních celků, v tu chvíli začali lidé vytvářet prvotní formy národů. Procesem změny pak začala procházet i samotná migrace. V době starověku se lidé stěhovali buď z důvodu dobytí nějakého místa jejich státním útvarem, či naopak byli vyhnáni, jelikož jejich území bylo dobyt. U lidí, kteří se takto ať už dobrovolně, či nedobrovolně ocitli na území jiného státu s kulturně jiným obyvatelstvem, můžeme začít hovořit jako o prvních diasporách.

Již několik století před naším letopočtem začala vznikat židovská diaspora. Ta si zasloužila v průběhu staletí velkou pozornost vzhledem k téměř dva tisíce let trvajícimu období bez vlastního židovského státu. Samotná židovská diaspora začala vznikat již v posledních stoletích před naším letopočtem. Původní židovský stát si prošel v rámci několika století mnoha nadvládami, kdy jeho obyvatelé museli žít v jiných státních celcích. Několikrát se jim podařilo vrátit na své území a udržovat tak své zvyky a kulturu na místech, kde se po staletí vyvíjela. Zvrat přišel v 1. století našeho letopočtu, kdy byl Jeruzalém dobyt Římskou říší. Po desítkách let židovských povstání se Římané rozhodli vyhnat Židy z Jeruzaléma a následně i přejmenovat celé území Judey na Palestinu. Tím začíná příběh velké židovské diaspory, který pokračuje až do dnešních dní. Téma této diaspory bude v práci podrobněji analyzováno.

V průběhu historie, kdy již existují státní celky, začaly také vznikat menší i větší diaspory. Spousta z nich by si sama o sobě zasloužila větší zkoumání. Pro přehled můžeme zmínit například diaspory vznikající již od samotného vzniku Spojených států amerických. Zde mimo jiné vznikla i česká diaspora čítající v současné době statisíce Čechů žijících v USA. Ačkoliv existují v současném globalizovaném světě stovky, možná tisíce menších či větších diaspor, nelze všechny pojmout do jedné studie, proto byly pro účely této práce vybrány jen tři velké diaspory, jejichž význam je v současném geopolitickém světě velice důležitý. První je již výše zmíněná židovská diaspora, další dvě byly vybrány z jiných politicko-kulturních prostředí. Jedná se o ruskou diasporu. Na rozdíl od Židů mají Rusové po dlouhá staletí stát s obrovskou rozlohou. I ta se ale

mění a na územích nových států zůstává početná ruská diaspora. Posledním státem, jehož politiky k diasporám budou zkoumány, je Turecko. Podobně jako předchozí dva národy i Turci mají bohatou historii. V minulosti jejich říše dosahovaly na území až tří kontinentů – Asie, Evropy, ale také Afriky. Ačkoliv je turecká diaspora ovlivněna svojí delší historií, v současné době je předmětem výzkumu převážně její moderní část. V druhé polovině 20. století odcházeli Turci ve velkých počtech do vyspělých zemí za prací. Během několika desítek let se zde vytvořila velice silná a početná diaspora, jejíž dopad přesahuje hranice Turecka.

Samotný úvod práce slouží k seznámení čtenáře s tématem diaspor a pomáhá mu porozumět základním pojmům. Následují tři obsáhlé kapitoly. Každá z nich je věnována jednomu z vybraných států. Pevně daná struktura těchto kapitol zajišťuje, že čtenář dostane ke každé ze zkoumaných diaspor přehled, který mu umožní se v nich zorientovat. U všech států se začíná seznámením se s jejich základními reáliemi. Poté již následuje historický popis diaspor. Zde se čtenář dozví, jakým způsobem se vybrané diaspory formovaly a jaké historické události na ně měly vliv. Práce pokračuje k institucionálnímu rámci každého státu se zaměřením na diaspory. Tato část seznamuje nejdříve s politickým systémem těchto států a následně se již věnuje nejdůležitějším institucím, úřadům či zákonům, které mají za cíl určitým způsobem pracovat s obyvatelstvem, které žije v zahraničí. Poslední část, která je součástí každé kapitoly věnované jednotlivým státům, se zabývá vlivem diaspor na své domovské státy. Na konci práce se nachází diskuse, kde proběhne porovnání diaspor v mnoha ohledech. Čtenář se dozví, jaké prvky mají tyto diaspory společné a v čem se naopak rozcházejí. Závěr pak shrnuje, k čemu práce dospěla a rekapituluje odpovědi na výzkumné otázky.

2. Cíle a metodologie

Hlavním cílem práce je vytvořit přehled o jednotlivých diasporách, aby se čtenář mohl zorientovat v jejich historii, kultuře, spolupráci s domovským státem i dopadech, které na něj mají. Je strukturována tak, že nejdříve dochází k vymezení základních pojmů souvisejících s hlavním tématem a následně je analyzována situace vybraných diaspor. Pro účely práce byly vybrány tři hlavní výzkumné otázky.

- Jakým způsobem se formovaly diaspory Izraele, Ruska a Turecka?
- Jaké instituce pracují s diasporami daných zemí?
- Jaký vliv mají diaspory na své země?

Jelikož je tato studie komparační, byly vybrány tři státy, jejichž diaspory budou na konci práce vzájemně porovnány. Jedná se o státy Izrael, Rusko a Turecko. Diaspory těchto států byly pro účely této práce vybrány z několika důvodů. Každý z těchto států má svoje vlastní instituce, které se zaměřují na práci s diasporami. Pro účely komparace je důležité, že se nejedná o totožné instituce a každá vybraná země má svůj vlastní systém práce s diasporami. Dalším důležitým kritériem byla rozdílná kulturní prostředí. Obyvatelstvo zkoumaných států většinou vyznává odlišná náboženství. V Izraeli je převaha judaismu, v Turecku se jedná o islám a v Rusku je nejčastější pravoslaví. Je proto důležité analyzovat, zda má tento faktor vliv v rámci spolupráce domovské země se svojí diasporou. Společně s kulturou je důležitá také historie samotné diaspory a samotný důvod jejího vzniku. Židovská diaspora je často označována za klasickou, jelikož v původní výzkum diaspor byl zaměřen jen na židovskou zkušenost. V současné době se sociologové věnují mnoha typům moderních diaspor, které budou popsány v následující kapitole. K těm patří i zástupci turecké a ruské diaspory. Každá z těchto diaspor vznikla jiným způsobem a v průběhu jejich rozvoje na ně působily různé faktory.

Geograficky se jedná o diaspory, které mají zastoupení na mnoha kontinentech. Zároveň dokáží svojí velikostí zvyšovat vliv své domovské země v rámci mezinárodních vztahů. Židovská diaspora byla průběhu své dlouhé historie cílem mnoha konspiračních teorií, které vznikají i v současné době. Ruská diaspora, která vznikla po rozpadu Sovětského svazu, žije především v jeho nástupnických státech. Jedná se tedy o komunity žijící v blízkém zahraničí svého domovského státu.

Turecká diaspora se vlivem migračních politik nachází v rozvinutých evropských zemích. Tyto důvody ukazují, že vybrané diaspory mají ve svém vlivu přesah za hranice svých domovských států.

Při tvorbě této diplomové práce je použita rešeršní a kompilační metoda. Ta je založená na sběru relevantních dat k danému tématu. Tyto informace jsou následně analyzovány a interpretovány. Práce pracuje s primárními daty, která jsou nejvíce používána v částech věnovaných státním institucím. Silně využívána jsou zde také sekundární data, mezi která patří knihy, akademické studie či odborné články, které se zabývají tématem zkoumaných diaspor. Použité zdroje jsou psány převážně v anglickém jazyce, v menší míře jsou zastoupeny také zdroje psané v českém jazyce. Pro co největší aktuálnost práce byla doplňkově použita i internetová periodika, která přinášejí informace, které ještě nebyly náležitě vědecky prozkoumány.

3. Základní terminologie

3.1. Diaspora

Ačkoliv výzkum diaspor nemá moc dlouhou historii, tak samotný pojem “diaspora” již existuje po nějakou dobu. Většinu času se koncept diaspory spojoval s židovským národem. Prvním, kdo začal tento fenomén náležitě zkoumat, byl Simon Dubnow (1936). Ten vydal své dílo zabývající se židovskou diasporou ve třicátých letech dvacátého století. Poté diskurz výzkumu zůstal i pro spoustu dalších sociologů a historiků spojen s odloučením židovského národa od Svaté země.

S první univerzální definicí diaspor, která se již obešla bez důrazu na jeden národ, přišel William Safran (1991, 84–85). Ten utvořil koncepci následujících kritérií, podle kterých lze definovat diasporu jako komunitu lidí, která:

1. *„má předky, kteří byli rozmístěni do periferních oblastí státu, nebo dokonce mimo svoji původní zemi.*
2. *si udržuje v rámci kolektivní paměti své mýty a vize o jejich původní zemi. Vědí tedy i o její geografické poloze, znají historii a vše, čeho dříve dosáhla.*
3. *věří, že není plně přijatá společností, ve které v současnosti žijí. I z toho důvodu se cítí od ostatních izolováni.*
4. *stále považuje zemi svých předků za svoji a věří, že se do ní oni nebo jejich potomci jednoho dne vrátí.*
5. *věří, že dokáží kolektivně obnovit jejich původní stát a dopomůžou k jeho bezpečnosti a budoucí prosperitě.*
6. *je ve spojení se svou původní zemí a svoji etnickou charakteristiku odvozují od tohoto vztahu.“*

Na Safrana v průběhu devadesátých let navázal další významný sociolog Robin Cohen (1997). Ten ve svém díle *Global Diasporas* nadále pracuje se Safranovou definicí a navazuje svojí klasifikací ideálních typů diaspor. Patří mezi ně diaspory obětí, pracovní, obchodní, imperiální a deterritorializované. Jako hlavní příklad diaspor obětí je uváděna židovská diaspora, kde došlo k nedobrovolnému rozptýlení celého národa mimo jejich vlastní stát. Diaspora pracovní je založená na imigraci za účelem lepšího pracovního uplatnění. Historicky lze spoustu těchto diaspor nalézt ve Spojených státech amerických. Tam v období několika desetiletí před první

světovou válkou emigrovalo mnoho národů z Evropy. Ve dvacátém století se poté jejich potomci začali více specializovat a jejich pracovní místa začali zabírat lidé z Latinské Ameriky. Obchodní diaspory vznikaly dříve převážně v Číně. Jednalo se o možnosti, jak spolu lidé mohli obchodovat navzdory čínskému hierarchickému systému, který to dovoľoval jen nejvyšším vrstvám obyvatel. Další typ je spojen s imperiální mocí některých států z dob kolonizace. Za imperiální diasporu se označují například Britové žijící na v té době nově dobytém území. Do poslední kategorie deterritorializovaných diaspor patří několik specifických národů, které nelze jinač zařadit. V Africe mezi ně patří národy Tuaregů, Beduínů či Berberů. Jednu takovou diasporu můžeme nalézt i v České republice. Jedná se o diasporu romskou. Zajímavostí této skupiny je především to, že její členové nevytvořili v historii žádný stát (Cohen, 1997).

Politologický pohled na diaspory popisují autoři Lyons a Mandaville (2008). Současný globalizovaný svět je význačný zvýšenou lidskou mobilitou. Na rozdíl od předchozích historických epoch mají lidé žijící mimo svůj stát mnohem lepší komunikační možnosti. Rychle se rozvíjející technologie zapříčinily rychlejší propojení komunit v cizím prostředí. Ty poté mohou získávat a společně uchovávat vlastní politické názory, odlišné od místa současného pobytu. Původní státy tak získávají stále větší možnosti vlivu na své diaspory (Lyons a Mandaville, 2008).

Brubaker (2005) popisuje jak nacionalistické skupiny, či dokonce vlády využívají konceptu diaspory k prosazování svých národních zájmů či kontrolování populace žijící v jiných státech. Diaspory jsou podle něj využívány k mobilizaci podpory pro různé politické projekty. V poslední době přibývá zemí, které používají diasporu k podnícení finančních investic mezi ekonomicky úspěšnými emigranty. Jako hlavní téma k propagaci politické loajality emigrantů používají zdrojové země ochranu etnických menšin v cílových zemích.

Evropská unie se diasporami začala zabývat na začátku 21. století. Jelikož se jedná o společenství mnoha států, je v definici diaspor důležitý právní i ekonomický status migrantů. Každý člen diaspory by měl mít minimálně povolení k pobytu v cílové zemi. Zároveň by měl mít schopnosti, které může využít na trhu v nové zemi a najít zde zaměstnání. Evropská unie se při práci s diasporami zaměřuje na jejich potenciál pro zlepšení rozvoje jejich původních zemí. Diaspora je zde vnímána jako komunita lidí s ekonomickým propojením na svou domovskou zemi (Weinar, 2008).

Z výše uvedených definicí různých sociologů je zřejmé, že studium diaspor v průběhu několika desítek let prošlo velice silným rozvojem. Klasická diaspora byla původně používána jen v jednotném čísle, jelikož byla původně zkoumána jen židovská zkušenost. V průběhu 60. a 70. let dvacátého století byla do výzkumu diaspor popsána i diaspora Arménů či obyvatel Afriky, stále se však v tuto dobu pracovalo jen s traumatickou historickou zkušeností těchto národů či etnik. Od 90. let dvacátého století se rozvíjí studium moderních diaspor, které se dělí podle mnoha dalších kritérií, jež byla již dříve v této části popsána (Cohen, 1997).

3.2. Migrace

Mezinárodní organizace pro migraci (2020) definuje migraci jako pohyb obyvatelstva za účelem lepších ekonomických možností a práce, návštěvy rodiny či za studiem. OSN (2020) považuje za mezinárodního migranta člověka, který změnil zemi svého pobytu. V definici, zda je někdo migrantem, se nehledí na důvod změny pobytu ani na legální status v přijímací zemi. Migranti se často dělí z pohledu určité země. Když tedy někdo přesídí do nového státu, je tam imigrantem. Z pohledu své domovské země je pak nazýván emigrantem (IOM, 2020).

Fenomén migrace získal v průběhu let několik teorií, které většinou vysvětlují motivace lidí migrovat. Vliv na rozhodnutí, jestli migrovat, dobře vysvětlil Everett S. Lee. Ten rozdělil okolnosti migrace do dvou kategorií podle faktorů, jež je ovlivňují. První jsou tzv. pull faktory. Ty působí na člověka přitažlivě a jedná se například o zlepšení pracovních možností či svobodnější společnost. Druhou skupinou jsou poté tzv. push faktory. Ty působí na obyvatelstvo v jejich státě negativně, a nutí je tak opustit svoji zemi. K tomu může dojít například na základě nepříznivých politických podmínek (Lee, 1966). Lidé, kteří jsou nuceni opustit svoji zemi z důvodu války či hrozící politické perzekuce, jsou nazýváni uprchlíky. Ti mají na rozdíl od migrantů jasně definovaný legální status a mohou v přijímací zemi žádat o ochranu (UNHCR, 2016).

Velký počet teorií zaměřujících se na motivace k migraci pracuje s ekonomickou situací napříč zeměmi. De Haas (2008) pracuje se strukturálními rozdíly mezi státy, které vedou obyvatelstvo k migraci. Ve své práci se zaměřuje na individuální rozhodnutí migrantů k přesunu do státu, kde mohou mít za stejnou práci větší mzdy. Pro úspěšnou migraci je důležité mít dostatečný přístup k důležitým informacím

ohledně možností v nové zemi. Při splnění těchto podmínek dochází ke zlepšení produktivity těchto lidí a tím ke splnění jejich původního požadavku na zlepšení příjmu (de Haas, 2008).

S odlišným typem rozhodování a také celého procesu migrace pracuje Stark a Bloom (1985). Ti zdůrazňují, že lidé se často ekonomicky porovnávají po skupinách, nejčastěji napříč rodinami. Migrující jedinec pak není na celý proces sám. Jelikož se jednalo o kolektivní rozhodnutí, celá skupina se podílí na počátečních nákladech spojených s migrací. Na oplátku pak z úspěšné migrace mají profit všichni členové dané skupiny. Migrující jedinec v tomto případě posílá domů remitence. To znamená, že ze své výplaty je zaslán domů vždy určitý obnos peněz. Kolik je zasíláno, záleží na mnoha faktorech. Nejčastěji se pracuje s tím, jak dlouho má tento jedinec pracovat v cílové zemi. Jestliže se skupina rozhodla pro kratší pobyt, remitence představují většinový podíl z příjmu migranta. V případě, že se člověk usadí v nové zemi a vytváří si tam nové vazby, podíl remitencí z jeho mzdy se snižuje (Hertlein, 2006).

Immanuel Wallerstein se věnuje migraci ve své teorii světového systému. Ta popisuje, jak současný kapitalistický svět rozděluje státy na jádro (rozvinuté země) a periferii. Rozvíjející se státy v tomto systému jsou zdrojem levné pracovní síly a také slouží bohatým státům jako zdroj primárních surovin. Jako příklad lze uvést těžbu dřeva. S tím je spojeno velké vykupování půdy, proti kterému se malí farmáři často nemohou bránit. Tato teorie popisuje migraci jako důsledek těchto kapitalistických aktivit. Obyvatelé jsou za těchto okolností nuceni migrovat do oblastí, kde dokážou najít práci, aby dokázali uživit svoji rodinu (Wallerstein, 1974).

Pro studium diaspor je také vhodné zmínit teorii migračních sítí. Tato teorie již nezkoumá důvod, proč lidé migrují, ale zaměřuje se na samotný průběh migrace. Migrační sítě fungují na propojení migrantů, ať současných, nacházejících se v cílové destinaci, či budoucích. U těch budoucích se poté zvyšuje možnost mezinárodního pohybu. Vzhledem k síti kontaktů se jim totiž snižují náklady a rizika spojené s migrací (Massey, 1993).

3.3. Transnacionalismus

V rámci studia diaspor se stále více zkoumá i fenomén transnacionalismu. Pro plné pochopení tohoto jevu bude nejdříve krátce popsáno, co znamená “stát” a “národ”. Definice státu byla upřesněna v roce 1933 v Montevidejské konvenci. Ta je zaměřená na práva a povinnosti států a také se věnuje ukotvení jejich suverenity v rámci mezinárodního práva. Tato úmluva stanovila 4 základní kritéria, která by měl splňovat každý stát. Jedná se o právnickou osobu v mezinárodním prostředí, která má jasně definované území, stálé obyvatelstvo, vládu a má kapacitu navazovat vztahy s ostatními státy (Montevidejská úmluva, 1936). Pojetí národa je vysvětlováno různými teoretiky, ale samo o sobě nemá v mezinárodním prostředí vlastní definici. Většina se však shoduje, že národ je společenství lidí, kteří vytvářejí vlastní společnou identitu v neustále měnícím se prostředí. Tato komunita je vzájemně propojena a ví, že k sobě patří. To vše, aniž by se všichni lidé ve dané společnosti znali. Společná národní identita je poté tvořena několika znaky. Prvním velice důležitým znakem je společná kultura, která se vyvíjí v průběhu celé historie. Patří do ní také společné mýty a legendy, které jsou po staletí přenášeny z generace na generaci. Národy také mají mezi sebou vlastní mravní a etická pravidla (Grotenhuis, 2016).

Pojem transnacionalismu se začal objevovat ke konci dvacátého století, kdy si lidé začali uvědomovat, že imigranti se plně neintegrují do nové společnosti. Pro spoustu z nich zůstalo spojení se svojí domovskou zemí velice důležitým. Jedná se zde o široké spektrum vazeb (sociální, kulturní, politické či ekonomické), které si komunita udržuje vzájemně napříč státy jejich aktuálního pobytu. Bylo zjištěno, že migranti pracující v bohatších zemích zasílají remitence členům rodiny žijícím v zemi jejich původu. V rámci studia integrace cizinců do společnosti bylo také zjištěno, že je velice důležité, jak migranti dokáží v nové zemi naplnit své cíle. Jestliže se jim nedaří podle svých představ, brzy se dostávají spíše do nižší společenské třídy. To nadále prohlubuje potřebu navazovat vztahy stále více ve své původní komunitě. V ní mají většinou totiž vyšší status než v nové zemi. Každý migrant si tak vytváří svoji vlastní identitu podle dvou společností, se kterými přichází do kontaktu. Poté záleží na každém jedinci, které aspekty původní země si ponechá a které přejme od společnosti ve svém okolí. Důležité je také zmínit, že ne každý imigrant či jeho potomek vytváří nějaké transnacionální vazby (Jirka, 2016).

Transnacionalismus není ale zkoumán jen lokálně na předem vybraných komunitách. Smith a Guarnizo (1998) se zaměřují na popis současného světa, ve kterém transnacionální vazby pomáhají k čím dál větší globalizaci. Popisují 4 hlavní důvody, které v současné době působí na vznik dalších transnacionálních sítí. Prvním z nich je současný kapitalistický systém celého mezinárodního obchodu. Ten má destabilizující efekt na méně industrializované rozvojové státy. Druhý důvod se zaměřuje na technologickou změnu. V posledních několika desítkách let se svět výrazně proměnil v oblasti dopravy a mezilidské komunikace. Popisují, jaký vliv měla globální politická transformace spojená s šířením univerzálních lidských práv. Posledním důvodem, který zmiňují, jsou stále se rozšiřující možnosti podpory, které usnadňují současné migrační toky. Zmiňují vznik různých ekonomických organizací a také stále větší zaměření státních politik, které transnacionalismus podporují (Smith a Guarnizo, 1998).

4. Izrael

Tato kapitola bude věnována státu Izrael a jeho diaspoře. Ze začátku bude čtenář seznámen se základními informacemi o této zemi. V rámci studia židovské diaspory budou nastíněny hlavní historické události, které ji v průběhu dějin formovaly. Součástí je také popis fungování současných institucí státu Izrael a jejich práce s židovskou diasporou. Konec této kapitoly bude věnován tomu, jaký vliv má diaspora na stát Izrael.

Izrael je stát ležící na Blízkém východě. Jeho západní hranici tvoří pobřeží Středozemního moře, na severu sousedí s Libanonem, na severovýchodě se Sýrií, na východě s Jordánskem a na jihu s Egyptem. Izrael také sdílí hranici s územím spravovaným Palestinskou autonomií. Jedná se o Západní břeh Jordánu na východě a o Pásmo Gazy ležící na jihozápadě. Izrael je se svými 8,6 miliony obyvatel jediným státem na světě s převážně židovskou populací. Největší menšinou jsou Arabové, kteří bývají převážně muslimského vyznání a tvoří pětinu obyvatelstva (CIA, 2021).

Izrael má vzhledem ke své geografické poloze¹ komplikované vztahy s většinou zemí, které existují v jeho okolí. Když Izrael roce 1948 získal svoji nezávislost, jednalo se o dohodu o vzniku židovského státu Izrael a arabské Palestiny. Tato území od té doby procházejí desítky let trvajícím konfliktem, který ovlivňuje podobu mezinárodních vztahů v celém regionu (Ochsenwald, 2021). Po dlouhou dobu byl Izrael oficiálně uznán jen dvěma zeměmi Blízkého východu. Jednalo se o Egypt a Jordánsko. V současné době dochází ke zlepšování společných vztahů. Jen v průběhu roku 2020 byl Izrael uznán dalšími čtyřmi zeměmi arabského světa. Prvními byly Spojené arabské emiráty, na něž navázal Súdán, Maroko a Bahrajn (Ephron, 2020). Současnou podobu státu Izrael formovala jeho velice specifická situace již od jeho založení. Práce se bude věnovat hlavním historickým událostem v následující kapitole.

¹ Na Blízkém východě se jedná o jediný stát, kde většinu obyvatelstva tvoří Arabové.

4.1. Historie židovské diaspory

4.1.1. Starověk

Historie židovské diaspory sahá až do několika století před naším letopočtem. Mezi státy, které v době starověku existovaly na území Blízkého východu, patřila také Judea. Ta se rozvíjela po dobu několika staletí a s ní i její obyvatelé. Od sedmého století před naším letopočtem tento stát zažíval nájezdy od okolních států. Ačkoliv se jim snažil bránit, roku 586 př. n. l. byl dobyt Babylonem. V rámci tohoto nájezdu byl zničen i Šalamounův chrám. Židovské obyvatelstvo bylo ze svého území vyhnáno či přímo zotročeno Babylonskou říší. Tato událost je v židovských dějinách považována za začátek diaspory obětí. Babylonský exil a s ním spojená ztráta své země se stala hlavním motivem židovské kultury (Cohen, 1997).

Doba následujících pěti staletí se nazývá obdobím druhého chrámu. Je takto pojmenována, jelikož již po několika desetiletích bylo povoleno znovupostavení zničeného chrámu. Jednalo se již o nadvládu perskou, která přišla krátce po dobytí Babylonem. Peršané měli k Židům vřelejší vztah a navrátili jim spoustu dříve ztracených svobod. Těm, co byli nuceni žít v diaspoře, byl dokonce povolen návrat zpět, ale vzhledem k tomu, že se židovská kultura a tradice po roky žijící v diaspoře lišila, ne každý této příležitosti využil. Éra perské nadvlády je v židovské historii známá, jelikož v ní vzniklo mnoho literárních, většinou náboženských textů (Grabbe, 1996).

Po dobytí Perské říše Alexandrem Velikým a jeho následné smrti se oblast Judey nejdříve dostala pod nadvládu jeho dvou nástupců. Nejdříve území ovládli po dobu jednoho století Ptolemaiovcí a po nich i Seleukovci. V průběhu těchto nadvlád se Židé rozdělili na dvě skupiny. Za celou dobu nejsou dochovány žádné zdroje, které by dokládaly silnou židovskou revoltu vůči nadvládě. To se změnilo okolo roku 168 před naším letopočtem. Seleukovský král Antiochus IV. převzal kontrolu nad chrámem, vystavil v něm oltář Dia a přikázal Židům porušování zákonů Tóry². To donutilo Židy ke vzpouře proti králi. Největší, a nakonec i úspěšnou skupinu Židů vedl Juda Makabejský. V roce 164 před naším letopočtem se jim podařilo Judeu znovu dobýt a navrátit toto území Židům. Makabejci dokázali udržet nadvládu po dobu sta let až do příchodu Římské říše v roce 63 před naším letopočtem (Cohen, 2006).

² Tóra je soubor textů, jenž tvoří základ celého židovského náboženství – judaismu.

Římané se Židů velice obávali, protože Židé na rozdíl od ostatního obyvatelstva již několikrát v historii ukázali jednotu při prosazování svých zájmů, což mohlo narušit integritu velkého Římského impéria. Jako zbraň se začaly šířit antisemitské³ zprávy. Judaismus byl znázorňován jako náboženství barbarů a samotní Židé jako zkáza pro lidský druh. Mezi lety 66 až 135 našeho letopočtu proběhly tři války mezi Římskou říší a Židy. Jejich výsledkem byla totální destrukce židovské historie. Jeruzalém byl zničen a s ním také chrám, který se již nedočkal žádné své obnovy. Jediné, co po chrámu zbylo, je část jeho západního opevnění, která je v současné době nazývána jako Zeď nářků.

Ta má společně s místem, kde chrám stál, tzv. Chrámovou horou, důležitý význam pro Židy na celém světě. Jelikož cílem Římské říše bylo absolutní zničení jakékoliv zmínky o židovské historii, mimo hlavního města bylo kompletně srovnáno se zemí několik dalších sídel. Samotní Židé byli vyhnáni, zotročeni či vyhnáni do exilu. Od této chvíle se stále více prohluboval nacionalismus v diaspoře. Ta si z generace na generaci uchovávala své rozvinuté tradice a legendy. Po tisíce let se díky tomu udržovala naděje na obnovení Židovského státu a návrat na území svých předků (Aberbach, 2000).

Na území bývalé Judey přetrvala římská nadvláda až do sedmého století, kdy byla dobytá Araby. V židovské historii se toto období nazývá dobou rabínů. Od druhého století našeho letopočtu se slovo „rabín“ začalo používat pro učitele a výrazné autority v židovské společnosti. Rabíni během druhého až šestého století vytvořili nespočet významných literárních děl. Na konci této éry byl vydán talmud, rozsáhlá encyklopedie veškerých židovských znalostí získaných během dlouhodobého bádání trvajících přes tři století (Cohen, 2006).

4.1.2. Středověk

V následující periodě trvajícím od sedmého století se zmínky o Židech výrazně ztrácejí. Nebyla v této době vydána žádná velká literární díla a na celém světě je známo jen několik jednotek postavených synagog. Muslimové, kteří území bývalé Judey ovládali, brzy zavedli diskriminační politiky vůči nemuslimskému obyvatelstvu. Pro zdejší Židy to znamenalo ztrátu kontroly nad zemědělskou půdou a vysoké daně.

³ Antisemitismus je forma diskriminace židů. Souhrnně zabírá všechny formy nenávisti vůči židům i s jejich důsledky.

Většina se tak rozhodla toto území opustit. Nejčastější destinací pro nový život se stala Byzantská říše⁴. Ta je ze začátku ráda uvítala, jelikož se snažila navýšit poměr nearabského obyvatelstva, a chránit se tak v budoucnu před konflikty s rychle rozvíjející se říší. Od desátého století se již začínají objevovat dochované zmínky o židovské populaci, která se v této době rozšiřovala v oblasti Konstantinopole⁵. Z té se poté někteří z nich vydali na další cestu po evropském kontinentu, na němž se rychle rozšiřovala. Zároveň historické zdroje hovoří o další migrační cestě, na niž se část Židů v raném středověku vydala. Tato skupina si vybrala v sedmém století migraci na jih směrem k Egyptu. V průběhu staletí se Židé rozšířili po severní Africe, až se dostali na území dnešního Španělska (Toch, 2013).

Na začátku druhého tisíciletí našeho letopočtu se Židé nacházeli převážně v jižní části evropského kontinentu. S postupným rozvojem severní části Evropy, který přišel v následujících staletích, byli Židé zváni k usazení i v těchto oblastech (Chazan, 2010). Takezawa (2020) popisuje, jak tato část světa neměla tradici ve vzdělávání a potřebovala někoho, kdo by dokázal předávat jejímu obyvatelstvu vědomosti. Židé si uchovali znalosti z doby rabínů pomocí ústního předávání z generace na generaci. Z toho důvodu po příchodu do Evropy měli zkušenosti v mnoha různých disciplínách. Vládnoucí vrstvy rády spolupracovaly se Židy, využívaly jejich obchodních, farmářských i finančních vědomostí. Tento vztah vydržel po dlouhou dobu hlavně na území Španělska a Francie. Židovská elita zde po staletí žila v blízkosti vládců a zaujímalá pozice jejich rádců i finančních manažerů. Ačkoliv by se mohlo zdát, že život v Evropě v době středověku byl pro Židy velice pokojný, pro většinu z nich platil opak. Středověká Evropa byla silně křesťanská a mezi většinovým obyvatelstvem byli Židé vnímáni jako Kristovi vrazi. Toto sociální odloučení od majoritní populace vedlo k tomu, že mnoho z nich žilo v odloučených lokalitách, a tvorbě ghett. Zde žili jako spodní část společnosti v příšerných hygienických podmínkách. V průběhu 13. a 14. století, kdy Evropu zasáhla morová epidemie, byli Židé označováni za její původce a hlavní přenašeče. Společnost je tak odsuzovala z náboženských, socio-ekonomických a nakonec i zdravotních důvodů. V době moru byly dokonce v některých státech populární vyhlášky, které zakazovaly Židům dotýkat se potravin na trzích.

⁴ Též nazývaná jako Východořímská říše.

⁵ Hlavní město Byzance, v současné době je známé pod jménem Istanbul.

Je tedy velice důležité si uvědomit, že spokojený život měli v této době jen Židé z nejvyšší třídy. Ti žili v blízkosti panovníků a těžili z toho ziskem mnoha privilegií, o kterých se běžným lidem mohlo jen zdát. Ostatní Židé ale často žili vyloučení v chudých ghettech (Takezawa, 2020).

4.1.3. Osvícenství a cesta ke vzniku Izraele

Takto žili po mnoho století a jejich situace se v Evropě moc neměnila, stejně jako jejich vnímání majoritní společností. Až v průběhu 18. století se začaly jednotlivé atributy židovského života měnit. Shumacher-Brunhes (2021) popisuje kulturní krizi, kterou si v tomto období prošla židovská společnost. Začala být více fragmentovaná, jelikož postupem času stále více upadaly v jednotlivých státech autority místních rabínů. Pokusy o překonání této krize vedly ke vzniku několika reformních hnutí. Jejich vzájemná interakce dala v průběhu několika desítek let možnost vzniku moderní židovské společnosti. Tento proces nebyl jednoduchý. Židé byli po dlouhá staletí zvyklí dodržovat tradiční styl života, který se moc neměnil. V tuto dobu se tedy museli rozhodnout, jakou cestou se vydají a jaké případné změny jsou pro ně přijatelné. Ačkoliv hnutí vzniklo několik, každé z nich mělo stejné cíle. Jednalo se o vyvedení Židů z náboženského ghetta a integraci židovského světa do okolního prostředí. Dalšími body celého židovského osvícenství bylo vyvedení exilovaných Židů z velmi podprůměrného sociálního prostředí a zlepšení jejich životních podmínek. Ze strany občanské společnosti měla být odmítnuta diskriminace židovské menšiny. I kvůli tomu se měli Židé více otevřít většinovému společenskému životu svých zemí a otevřít judaismus okolnímu světu. Zde také začíná větší napětí mezi reformními Židy a těmi ortodoxními⁶, které pokračuje až do dnešních dní. Jedním z největších výsledků této doby byla sekularizace. Došlo zde ke změně tradičních náboženských rituálů a proměnou prošla také architektura i samotný účel synagog. Židé v této době vytvořili spoustu subkultur, kde si zanechali část svých tradic, a částečně se asimilovali do okolní společnosti (Schumacher-Brunhes, 2021).

⁶ Ortodoxní židé vyznávají tradiční judaismus očištěný o reformní vlivy.

V návaznosti na dobu osvícenství přišlo hnutí sionismu⁷. Po staletích si Židé jen uchovávali myšlenku, že se jednoho dne vrátí na „své“ území a obnoví Židovský stát. Sionisté vytvořili silnou organizaci, která začala uskutečňovat kroky vedoucí k založení tohoto státu. Cílem bylo naplnit sen židovské diaspory. To znamená obrození institucionální národnosti, obnova země svých předků a naplnění mesiášské role Izraele (Taylor, 1972). S narůstající židovskou emancipací a propagací vlastního státu začal narůstat problém antisemitismu. Nenávist k Židům byla dlouhou dobu motivována nábožensky, v této době se však přidal také ekonomický prvek. V Evropě se začaly zakládat socialistické strany, které chtěly získat přízeň pracujícího obyvatelstva. Kampaň proti Židům jako lidem, kteří vydělávají na manipulaci s jejich penězi, jim měla přinést politický úspěch. Jako symbol této formy antisemitismu se dá označit rodina Rothschildů. Už v té době se jednalo o známou židovskou dynastii finančníků působících v mnoha oblastech hospodářství (Weber, 1978).

V řadě zemí se na Židy pořádaly pogromy⁸. Ty byly v Rusku dokonce podporovány vládou, jelikož měly za cíl zmírnit frustraci obyvatelstva. Tyto události spustily první vlnu moderní židovské migrace, známou též jako první alija⁹. Jako cíl migrace měli Židé dvě hlavní možnosti. První byla emigrace do USA. Zde panovala otevřenost a proudily do ní miliony lidí z celé Evropy. Druhou příležitostí byl návrat do Svaté země. Zde se již zakládaly první židovské osady a několik tisíc Židů již žilo ve městech Jeruzalém či Hebron. Tuto možnost si nakonec vybralo přes pět tisíc ruských Židů (Shilo, 1994). Sionisté velmi výrazně pracovali také na poli diplomacie, kde lze za velký úspěch považovat vydání Balfourovy deklaráce. Tu vydala britská vláda roku 1917 po získání kontroly nad územím bývalého Židovského státu. V této deklaraci bylo uznání speciálního propojení židovského národa s územím Palestiny (Taylor, 1972).

V období následujícím po konci první světové války se Židé těšili ze svobod, které dlouhou dobu postrádali. Tento trend byl ale doprovázen velmi rychle narůstajícím antisemitismem. Největší problém nastal v poválečném Německu. Židé zde byli vnímáni jako radikální pravice, která způsobila vojenský debakl ve Velké válce a následné snížení významu německého státu. Poražená země, která utrpěla vojenský

⁷ Za hlavního myslitele celého sionismu bývá označován Theodor Herzl. Ten jako první dokázal srozumitelně formulovat myšlenky celého hnutí a zároveň je dokázal dostat do podvědomí světové veřejnosti a zasadil se o jejich popularizaci.

⁸ Rasově zaměřené boje proti židovskému obyvatelstvu končící smrtí až tisíců židovských obyvatel.

⁹ Jedná se o označení židovského návratu do Palestiny a od roku 1948 do židovského státu Izrael.

debakl a jejíž ekonomika byla z velké části zničena. S nástupem Adolfa Hitlera na post říšského kancléře se v Německu začala situace s Židy velmi vyostřovat. Hitlerova politika si velice rychle našla oblibu u většiny Němců. Židé zde byli vyobrazeni jako nejničivější nepřátelé německého národa. Pro zajištění vzniku bohaté a rozvinuté německé říše bylo potřeba zbavit se všech Židů, jejich vlivu a náboženství (Bartov, 1998).

Ihned po nástupu k moci v roce 1933 zavedl Hitler zákon, jehož cílem bylo odstranění Židů z úřednických postů. Němci také měli od této doby bojkotovat židovské lékaře, právníky či obchody, které byly vlastněny Židy. Všechny tyto kroky byly jen přípravou pro mnohem silnější institucionální boj, který vyvrcholil v roce 1935 přijetím Norimberských zákonů. V nich byl zaveden pojem říšského občanství, které mohl získat jen „čistokrevný Němec“. Židé tak přestali být občany a velice rychle jim byla odebírána veškerá lidská práva (Loewenstein, 1936).

Vrcholem celé této části židovské historie se stal holokaust, jenž měl být konečným řešením židovské otázky. Od roku 1942 nacisté stavěli vyhlazovací tábory pro všechny členy nevyhovujících etnických, náboženských či politických skupin. Ti byli selektováni a odváženi do těchto táborů. Následně došlo k jejich usmrcení pomocí jedovatých plynů. V průběhu druhé světové války bylo takto nacisty a jejich spojenci zabito přes šest milionů Židů. Vše zastavilo až konečné poražení nacistického Německa v květnu 1945 (Berenbaum, 2021).

Na území Britského mandátu Palestina v době před druhou světovou válkou silně narůstala židovská populace. V průběhu těchto let se stále více Židů rozhodlo vrátit na území Svaté země, jelikož v Evropě čelili antisemitismu a pogromům. Problémy nastaly také přímo na území Palestiny. Ta nebyla připravena na tak silný migrační tok. Zároveň Židé tvořili v té době menšinu na arabském území. Velká Británie se snažila situaci vyřešit kvótami, které měly přistěhovalectví omezit (Mideastweb, 2021).

Tuto politiku Britové vedli i po skončení války. To vedlo k silnějšímu tlaku židovských nacionalistů na autonomii. Roku 1947 se Velká Británie rozhodla, že předá řešení o budoucím rozdělení tohoto území OSN. Byla ustanovena Komise pro Palestinu, která navrhla zrušení Britského mandátu a vznik dvou států. Následoval rok bojů o kontrolu území, které každé ze stran přířkla rezoluce OSN. Nezávislost vyhlásil stát Izrael 14. května 1948 (Snetsinger, 1974).

Vzhledem ke své poloze v arabském regionu si stát Izrael prošel od svého vzniku mnoha konflikty s okolními zeměmi. Již první rok své existence bojoval proti koalici arabských zemích. Tuto válku proti početně silnějším nepříteli vyhrál a mohl se tak stát destinací pro Židy z celého světa. V prvních letech své existence Izrael výrazně obměnil svou populaci. Již v roce 1949 zůstalo na území tohoto státu jen okolo sto tisíc arabských obyvatel, tedy desetina původního počtu. Tato poměrná změna nebyla způsobena jen akcelerovanou imigrací Židů, ale také exodem palestinského obyvatelstva, které bylo po válce terčem násilí. Během krátké doby uteklo ze své rodné země několik set tisíc Arabů a v roce 1950 tak měl v okolních zemích statut uprchlíka téměř jeden milion Palestinců. Ve stejném roce se počet židovského obyvatelstva žijícího v Izraeli poprvé dostal přes první milion. V tomto ohledu bylo důležitým milníkem přijetí Zákona o návratu, který zaručil všem Židům na světě právo přijít do Izraele a získat izraelské občanství (Čejka, 2005).

V současné době žije na území Izraele téměř 7 milionů židovských obyvatel. Druhou největší židovskou populaci na světě mají Spojené státy americké s 5,7 miliony obyvatel. Mimo tyto dvě země žije spousta Židů v různých zemích napříč všemi kontinenty. Celková židovská populace čítá přes 14,7 milionů obyvatel (Jewish Virtual Library, 2021).

4.2. Instituce

V této kapitole bude čtenář seznámen s politikou státu Izrael vůči své diaspoře. Na začátku proběhne stručné seznámení s politickým systémem. Následně budou popsány instituce a zákony, které ovlivňují životy lidí žijících v diaspoře.

Stát Izrael je parlamentní demokracií. Nemá žádnou formálně vydanou ústavu, některé její funkce mohou však zastupovat Deklarace o založení vydaná roku 1948, Základní zákony a Zákon o návratu. Hlavou státu je prezident, který má ale limitované a převážně ceremoniální funkce. Předsedou vlády je premiér. Zákonnou iniciativu má v Izraeli Kneset, který zastává funkci parlamentu (CIA, 2021). Od roku 2018 je přijetím Základního zákona Izrael definován jako “Národní stát židovského obyvatelstva” a hebrejšтина je jeho úředním jazykem (BBC, 2018).

4.2.1. Zákon o návratu

Po staletích trvající perzekuci toužil židovský národ po právu na návrat do země svých předků. Cesta k tomuto zákonu nebyla jednoduchá. Ačkoliv již v době britského mandátu bylo proklamováno, že Židé mají právo na návrat do Svaté země, v tomto období zůstalo jen u těchto prohlášení. Britská správa neimplementovala žádný mechanismus, který by Židům právo na návrat zaručoval. Toho se mohli dočkat až ve chvíli, kdy byl roku 1948 založen stát Izrael. Židé měli tou dobou velice živou zkušenost z pronásledování převážně vedeného nacistickým Německem. V průběhu druhé světové války neměli Židé kam uniknout, dokonce se nedostali ani na území Palestiny, na jejíž území měli podle proklamací nárok přijít. Britská správa se v době největší židovské perzekuce bála migrační vlny, a tak silně omezovala přistěhovalectví kvótami. Přijetí zákona, který by dal opravdové právo každému židovskému obyvateli na světě na příchod do Svaté země, bylo po založení Izraele jednou z hlavních priorit nově vzniklého státu (Richmond, 1993).

Židovská migrace je ve světě vcelku unikátní. Většinou, když se člověk rozhodne emigrovat do nové země, opouští svůj domov a přichází do nového státu jako cizinec. Židé, kteří se rozhodli emigrovat do Izraele, mají ale zcela opačný příběh. V zemích, kde žili po několik generací, se cítili, jako by do nich ani nepatřili. Motivace emigrovat do Izraele se pro ně jevila jako cesta domů. Nově vznikající zákon vycházel právě z této situace.

Zákon o návratu byl schválen v roce 1950 a vytvořil politiku otevřených dveří, která zaručovala Židům právo na bezpečný příchod do Izraele a následné začlenění do společnosti (Shuval, 1998).

Jelikož Zákon o návratu zaručoval zejména právo na příchod a pobyt na území Izraele, bylo důležité přijmout další zákon, který by zaručil získání státního občanství. V roce 1952 byl proto přijat Zákon o státní příslušnosti. V něm bylo definováno, za jakých podmínek může člověk získat izraelské občanství. Jeden z jeho bodů myslel právě na navrátnější Židy, ať už přišli před, nebo po schválení tohoto zákona, všichni měli právo na získání občanství (Harpaz a Herzog, 2018).

V prvních dvaceti letech platnosti zákona nebylo vůbec definováno, podle čeho se určuje, kdo je Žid. To přineslo spory mezi příznivci obou formulací. Židem se totiž nazývá jak člověk mající předky na území Svaté země, tak i osoba vyznávající judaismus. Novelizace Zákona o návratu z roku 1970 tak přišla s přesnou definicí, kdo je podle Žid, a má tak nárok na návrat a získání izraelského občanství. Zde došlo ke kompromisu mezi náboženským a světským vnímáním. Nárok na návrat má tak každý, kdo má židovské předky, ale také každý, kdo konvertoval k judaismu a nevyznává jiné náboženství (McGonigle a Herman, 2015).

I po sedmdesáti letech od přijetí si tento zákon zachovává velkou oblibu, a stal se tak jedním z pilířů státu Izrael. Podle anonymizované průzkumu, který před několika lety provedlo Pew Research Centrum (2016), 98 % izraelských Židů souhlasí s tím, že každý Žid na celém světě by měl mít právo přijít do Izraele a získat zde státní občanství.

4.2.2. Ministerstvo pro diasporu

Vizí izraelského ministerstva pro diasporu je *“prosperující židovská diaspora, která se pyšní svým dědictvím a cítí se přímo spojená se státem Izrael”* (Izraelské ministerstvo pro diasporu, 2021a). V této oblasti pracuje na implementaci programů Taglit a Masa Israel Journey.

Taglit¹⁰ je projekt nabízející mladým lidem ve věku 18–32 let a žijícím v židovské diaspoře bezplatný výlet do Izraele. Posláním celého programu je poskytnout příležitost každému mladému židovskému obyvateli dostat se do Izraele a poznat zemi.

Taglit by měl zajistit posílení židovské identity u každého účastníka a jeho osobní propojení se státem Izrael. Tím by měl každý, kdo si programem projde, dosáhnout

¹⁰ Ve světě je známý pod anglickým názvem „Birthright“.

prvotních sblížení s židovskou kulturou a samotným státem Izrael. Věří se, že mladí lidé budou po tomto výletu více zkoumat svůj původ a budou udržovat vztahy s Izraelci, se kterými se v průběhu programu seznámí (Birthright Israel, 2021). Výzkumu dopadů projektu se věnují badatelé z Brandeis University. Každoročně zde skupina vědců vydává report, který se zabývá všemi aspekty projektu, včetně jeho dopadů. Mezi hlavními body reportu za rok 2020 byla změna chování účastníků směrem ke sňatkům. Mladý člověk, který tímto způsobem poznal stát Izrael a jeho kulturu, mnohem častěji preferuje za budoucího partnera také člena židovské komunity. Tento výběr také zvyšuje průměrný věk první svatby, který je o rok a půl vyšší než u Židů, kteří programem neprošli. Potvrzuje se i předpoklad zvýšeného zájmu o podílení se na židovském kulturním životě. Mnohem častěji navštěvují židovské události, podílejí se na řízení židovských organizací a slaví židovské svátky (Wright et. al., 2020). Od svého založení v roce 1999 se pomocí Taglitu dostalo do Izraele více jak 750 000 mladých Židů žijících v diaspoře (Birthright Israel, 2021).

Masa Israel Journey je program zaměřující se na mladé Židy žijící v diaspoře. Nabízí jim možnost pobytů v Izraeli po dobu dvou až dvanácti měsíců. Ty mohou mít formu dobrovolnických aktivit nebo studijního programu. Podobně jako u projektu Taglit je zde cílem, aby mladí Židé získali zkušenosti z Izraele. V tomto případě se jedná o dlouhodobější zkušenost, zároveň zaměřenou na osobní rozvoj všech zúčastněných (Masa Israel, 2021). Dopady programu Masa Israel Journey jsou podobné jako u Taglitu. Zúčastnění vykazují větší zapojení do židovských aktivit a častěji si vybírají partnera z židovské komunity. Vzhledem k tomu, že tento program je dlouhodobější, tak i vazby k židovskému státu a jeho kultuře jsou silnější. Někteří absolventi Masy se dokonce rozhodnou zůstat v Izraeli navždy (Cohen a Kopelowitz, 2010). Skrze tuto iniciativu dostalo již 150 000 mladých Židů ze 60 zemí světa možnost posílit své propojení se státem Izrael a jeho kulturním dědictvím (Career Israel, 2021).

Ministerstvo pro diasporu zároveň ve spolupráci s ministerstvem školství pracuje na posilování podvědomí o diaspoře žijící za hranicemi státu Izrael mezi jeho obyvateli. Tato spolupráce probíhá na úrovni spoluvytváření učebních osnov a tvorbě seminářů pro veřejnost. Zároveň je věnována pozornost kampani, která zvyšuje podvědomí o životě v diaspoře mezi izraelským obyvatelstvem (Izraelské ministerstvo pro diasporu, 2021b).

Další velkou agendou ministerstva pro diasporu je boj proti antisemitismu. Práce ministerstva má zajistit plnohodnotný život v židovské diaspoře. Za tímto účelem

vypracovalo strategický plán, který má zajistit bezpečnost židovským komunitám i jednotlivcům žijícím mimo stát Izrael. Činnosti v této oblasti se zaměřují na snižování počtu závažných antisemitských incidentů, zvyšování povědomí o antisemitismu mezi veřejností a posilování vůle vlád či organizací pro boj s antisemitismem a pomoci osobám, které jím byly zasaženy (Izraelské ministerstvo pro diasporu, 2021a).

V současné době internetu a sociálních sítí je velice jednoduché šířit antisemitské zprávy, i proto jsou každým dnem těmito informacím vystaveny miliony internetových uživatelů. Ukazuje se, že ačkoli společnosti vlastníci sociální sítě deklarují nulovou toleranci nenávisti, reálné výsledky nemají. I z toho důvodu vyvinulo ministerstvo pro diasporu pokročilý systém, který monitoruje šíření antisemitských zpráv na internetu. Výsledky jsou volně přístupné zemím, organizacím či aktivistům a slouží jako nástroj ke zlepšení zaměření jejich programů proti antisemitismu (Izraelské ministerstvo pro diasporu, 2021c).

4.2.3. Ministerstvo financí

V roce 1951 izraelský Kneset rozhodl o prvním vydání diasporických dluhopisů na světě¹¹. Jedná se o neobchodovatelné dluhopisy, které jsou nabízeny právě židovským obyvatelům žijícím v diaspoře (Ketkar a Ratha, 2021). Z pohledu Izraele se jedná o diverzifikovaný zdroj zahraničních půjček, který mu ukotvuje pouto s vlastní diasporou. Diasporičtí investoři mají na výběr mnoho možností od menších investic po velké i velký rozsah plánované splatnosti koupených dluhopisů. Izrael tímto způsobem získal od roku 1951 již desítky miliard dolarů, které byly použity na financování velkých infrastrukturních projektů¹² (IOM, 2012). Podle izraelského ministerstva financí (2021) celková hodnota, kterou tento typ dluhopisů přináší, nelze vyjádřit v přesné částce. Ačkoliv hodnotu prodaných dluhopisů nedokáže vyjádřit, zároveň upozorňuje na druhotný efekt, který přináší pořádání investičních konferencí. Ty nejen zvyšují zájem o turismus, ale především počet dalších přímých investic v Izraeli.

¹¹ Pro tuto dluhopisovou emisi se také používal název Israel Independence Issue.

¹² Převážně se jednalo o investice do energetiky, dopravy a velkých vodních děl.

4.2.4. Ministerstvo pro aliju a integraci

Ministerstvo pro aliju a integraci je zodpovědné za pomoc novým imigrantům či navrátilivším obyvatelům Izraele. V gesci ministerstva je podpora a dohled nad alijou již od začátku celého procesu. Tím většinou bývá kontakt člověka, který začne vyhledávat informace a zajišťovat procesy nezbytné pro příchod do Izraele (Město Tel Aviv, 2021). Poskytování informací, ke kterým se tyto osoby mohou snadno dostat, pomáhá potenciálním migrantům ve finálním rozhodnutí k přesunu do Izraele. Zde dostávají v rámci integračních programů veškerou podporu, aby se co nejdříve začlenili do izraelské společnosti. Jedná se o asistenci v mnoha aspektech lidského života, jako je například vzdělání, hledání zaměstnání, zisk bydlení či finanční pomoci, kterou by nově příchozí člověk potřeboval (Izraelské ministerstvo pro aliju a integraci, 2021a).

Ve spolupráci s ministerstvem obchodu, průmyslu a práce se pomáhá těmto lidem i v začátcích podnikání či jeho převodu z původní země. Pro tyto účely jsou k dispozici dva druhy půjček. První je zaměřen na malé podniky a druhý na osoby samostatně výdělečně činné (IOM, 2012). Ministerstvo pro aliju a integraci musí při své činnosti zohledňovat aktuální dění ve světě, které může zvýšit počty migrantů do Izraele, a včas nastavit vhodné politiky. Z poslední doby lze zmínit předpoklad ministryně Pniny Tamano-Šaty, která odhaduje, že vzhledem ke krizi způsobené koronavirem přijde za období od léta 2020 do konce roku 2021 až devadesát tisíc židovských imigrantů. Vzhledem k této situaci se například pracuje na zvýšení dostupnosti nových bytů, aby si pomoc s integrací zachovala svou deklarovanou úroveň (Knesset, 2021).

Ve spolupráci s ministerstvem školství a jeho oddělením pro vzdělávání dospělého obyvatelstva vznikají jazykové programy Ulpan zaměřené na výuku hebrejštiny. Tyto programy jsou vedeny po celém území Izraele, má na ně nárok každý nově příchozí migrant a patří ke stavebním pilířům úspěšné integrace do izraelské společnosti, jelikož znalost hebrejštiny je pro každodenní život nesmírně důležitá (Ministerstvo pro aliju a integraci, 2021b). V zahraničí jsou programy Ulpan zprostředkovány pomocí izraelských kulturních center. Zde se lidé žijící v diaspoře mohou naučit hebrejský jazyk a prohloubit tak své propojení se státem Izrael. Znalost židovského jazyka zvyšuje u diaspory dostupnost informací o svém kulturním dědictví, zvycích, ale také o aktuálních informacích z Izraele (Izraelská kulturní centra, 2021).

4.2.5. Organizace „Nativ“

Jedná se o vládní organizaci, která přímo spadá pod premiéra Izraele. Byla založena roku 1952 na popud tehdejšího předsedy vlády¹³. Jejím hlavním účelem je zachování vazeb mezi státem Izrael a Židy žijícími v diaspoře. Nativ již od svého založení působil v několika zemích světa, převážně v zemích bývalého sovětského bloku. Zde organizace pomohla mnoha Židům k provedení aliji a zároveň jim poskytovala jak morální, tak finanční pomoc. Nativ má výhradní právo posuzovat, jestli lidé pocházející ze zemí bývalého Sovětského svazu či zemích východní a střední Evropy, splňují kritéria na příchod do Izraele podle Zákona o návratu. Také může těmto lidem udělit víza. Po rozpadu Sovětského svazu založila tato organizace v jeho nástupnických státech devět kulturních center, která působí jako izraelské zahraniční mise. Jsou dostupná široké veřejnosti a slouží jako most k izraelské kultuře a hebrejskému jazyku (Kancelář izraelského premiéra, Nativ, 2021).

Moderní kultura je zde představována pomocí uměleckých vystoupení, která jsou vždy mířena na různé cílové skupiny. Jestliže se ve státě Izrael slaví nějaké slavnosti či svátky, tato střediska stejné oslavy přináší pro místní diasporu. Izraelská kulturní centra také působí na vysokých školách. Pořádají přednášky a semináře o státu Izrael a jeho zvycích či historii. Po rozpadu Sovětského svazu se také podílela na obnovení judaistických studií na vysokých školách v Rusku a na Ukrajině. Studium judaismu má hlavní centrum na Hebrejské univerzitě sídlící v Jeruzalému. Tato škola napomáhala ke kvalitní výuce judaistických studií v postsovětském prostoru (Izraelská kulturní centra, 2021).

¹³ První izraelský premiér David Ben-Gurion.

4.3. Vliv diaspory na Izrael

Jednou z hlavních priorit politiky židovského státu je již od jeho založení pomoc každému člověku žijícímu v židovské diaspoře, aby se mohl dostat do státu Izrael. Při samotném vzniku státu v něm žilo jen půl milionu židovského obyvatelstva. Ihned po vyhlášení nezávislosti přišla největší imigrační vlna, která v průběhu prvních pěti let znásobila celkový počet židovských obyvatel v Izraeli. Této situaci velice napomohl rychle přijatý Zákon o návratu, který zajišťuje právo každému Židovi na legální příchod do Izraele a získání občanství. Po prvotní imigrační vlně zůstala diasporická migrace do Svaté země stabilní po několik desítek let a dostala se až 4,6 milionům židovských obyvatel v roce 1990. V devadesátých letech Izrael zažil druhou silnou migrační vlnu. Po rozpadu Sovětského svazu se v průběhu několika let rozhodlo téměř 900 000 Židů pro přesun do Izraele (Zimmermann, 2005).

Většina těchto nově příchozích byla velice vzdělaná a rychle se integrovala do místní společnosti. Vzhledem ke schopnostem, které nabízeli, se z Izraele stala země s největším výskytem inženýrů v přepočtu na počet obyvatel té doby. To mělo velký význam pro nový ekonomický impulz. Izrael dokázal využít této příležitosti a začal podporovat malé technologické start-upy. Spolupráce se Spojenými státy vedla k tomu, že Izrael stál v popředí zabezpečení a správy komunikačních sítí. Celkový technologický růst v 90. letech byl podpořen zvýšením přímých zahraničních investic ze sta milionů dolarů v roce 1990 na vrcholných devět miliard dolarů o deset let později. Na toto zvýšení měl vliv vznik několika investičních fondů. V nich představovali zástupci diaspory jak hlavní manažery, tak především investory. Důležité je zmínit, že za izraelským případem technologického úspěchu stojí dobrá spolupráce diaspory a izraelské vlády, kdy obě skupiny podporovaly tento typ rozvoje. I kvůli tomu může v současné době Silicon Wadi¹⁴ obstát v konkurenci z celého světa (Kuznetsov, 2006).

V souvislosti se zahraničními investicemi v Izraeli nelze zapomenout na diasporické dluhopisy, díky kterým se zlepšuje přístupnost investic i pro méně movité členy diaspory. Již od jejich zavedení na začátku padesátých let 20. století jsou součástí rozvoje mnoha odvětví izraelské ekonomiky. Partnery Izraele jsou v tomto případě členové jeho diaspory po celém světě. Za 70 let jejich existence se celosvětově prodaly dluhopisy v hodnotě přesahující 46 miliard amerických dolarů. Ani v roce 2020, kdy

¹⁴ Označení pro izraelské technologické centrum. Název odkazuje na Silicon Valley v USA, kde sídlí mnoho amerických technologických společností.

celý svět byl zasažen pandemií koronaviru a s ní spojenou ekonomickou recesí, se investice skrze diasporické dluhopisy nesnižovaly. Podle dostupných dat dosáhly dokonce historických výsledků minimálně ve Spojených státech amerických. Místní diaspora tam nakoupila dluhopisy ve výši 1,5 miliardy dolarů. Tyto výnosy dlouhodobě přispívají k posilování izraelské pozice velmoci v oblasti vyspělých technologií (Israel Bonds, 2021).

Židovská diaspora v rámci svého propojení na stát Izrael a osoby v něm žijící posílá každoročně do Izraele remittance¹⁵. Ty často neslouží pro investice na státní úrovni, ale jsou více zaměřené na rozvoj rodin a osob blízkých lidem žijícím v zahraničí. Objem osobních remitencí se v průběhu let mění, lze jej uvádět dvěma základními způsoby. První je vyjádřen v absolutním objemu těchto financí. V tomto případě se současné remittance zasílané do Izraele pohybují okolo částky jedné miliardy amerických dolarů za jeden kalendářní rok. Druhou možností, jak lze objem remitencí hodnotit, je jejich procentuální vyjádření k HDP dané země. V případě Izraele se v posledních letech jedná jen o pár desetin procent jeho HDP. Lepší situace zde byla v období druhé poloviny dvacátého století, kdy každoročně remittance představovaly až 2 % izraelského HDP (World Bank, 2021a).

Pro Izrael je velice důležitý jeho obraz v zahraničí a dobré vztahy s diasporou, která je ochotná stát za Izraelem. Velkou roli mají úspěchy několika vzdělávacích programů¹⁶ pro mladé Židy. Jejich účastníci jsou mnohem častěji ve svých zemích součástí debat o izraelsko-palestinském konfliktu. Zde rádi používají svoji zkušenost z Izraele. Jelikož mezinárodní diskuse na toto téma nejsou černobílé, šíření svého pohledu ve světě skrze diasporu je pro Izrael účinným nástrojem mezinárodní politiky. Výsledky těchto vzdělávacích programů jsou velice znát i po kulturní stránce. U jejich absolventů se při výběru partnera preferují lidé, kteří také patří k židovské komunitě. V jejich svazku se poté velmi často ukazují tendence vychovávat svoje děti podle židovských tradic. Tyto rodiny si pak mnohem snadněji udržují vazby na stát Izrael (Boxer a Saxe, 2014). Počet účastníků, kteří si těmito programy prošli, není zanedbatelný. Jak už bylo zmíněno dříve v této kapitole, k začátku roku 2021 se zúčastnilo programu Taglit 750 000 mladých členů diaspory. Programu Masa Israel se poté zúčastnilo dalších 150 000 členů této komunity.

¹⁵ Prostředky, které zasílají migranti ze zemí pobytu do zemí původu.

¹⁶ Výše popsané programy Taglit a Masa Israel.

S mezinárodním vnímáním Izraele se dá taky propojit jeho boj s antisemitismem. S touto formou diskriminace se Židé potýkají po mnoho staletí, a tak je i jednou z izraelských priorit spolupráce na jeho zamezování. V mezinárodních vztazích je tento způsob kooperace vítán a neprobíhá jen v rámci bilaterálních jednání mezi dvěma státy, ale Izrael vytváří důležité vazby v boji proti antisemitismu i se zástupci mezinárodních organizací. Zde se jako příklad dá zmínit partnerství mezi Izraelem a Evropskou komisí (Evropská komise, 2021).

V boji proti antisemitismu v mezinárodním prostředí avšak nepomáhá konflikt s Palestinci. Po šestidenní válce, která proběhla roku 1967 mezi Izraelem a koalicí arabských států, se začaly ve světě ozývat nové myšlenky spojené s antisemitismem. Jednalo se o první ozvěny tzv. nové vlny antisemitismu, která se začala rozvíjet v následujících letech. V této době se začalo hojně diskutovat o podpoře Izraele v jeho krocích, které ovlivňují celý blízkovýchodní region. Převážně levicové obyvatelstvo v zahraničí začalo více nahlížet i na druhou stranu konfliktu a s tím přišla i kritika směřující na stát Izrael¹⁷ (Zeitz, 2000). Židovští obyvatelé Izraele považují antisionismus za součást antisemitismu, či přímo za jeho modernější podobu¹⁸. Od 70. let společně s vývojem politického směřování Izraele blíže k extrémní pravici, roste i antisemitismus v zahraničí. Mezi jedno z nejkontroverznějších témat v zahraničí patří izraelské osidlování palestinských osad na Západním břehu. I přes silnou kritiku ze zahraničí, Izrael v mnoha sporných aktivitách pokračuje a nebere na tyto výtky žádný ohled (Čejka, 2015).

Ačkoliv tedy Izrael vyvíjí mnoho snah o zlepšování situace a postupném potírání antisemitismu, situace ve světě se zdá být opačná. V posledních několika letech lze pozorovat, že situace v Evropě i USA se začíná zhoršovat. Antisemitismus začíná být znovu využíván k politickému boji. Na levé straně politického spektra se jedná o silnější pochopení arabských zemí a podporou Palestiny. Příkladem může být Labouristická strana ve Velké Británii, která je jednou z hlavních politických sil této země a jejíž bývalý předseda Jeremy Corbyn¹⁹ byl několikrát označen za antisemitu.

¹⁷ Silná kritika, která vede až k nenávisti ke státu Izrael, se nazývá antisionismus. V extrémních případech se projevuje zastáváním názoru, že by tento stát neměl existovat, či dokonce by měl být zničen.

¹⁸ Ačkoliv bývá takovýmto způsobem často propojován, je důležité rozlišovat kritiku politik státu Izrael a samotný antisemitismus, který představuje různé formy diskriminace Židů.

¹⁹ Předseda Labouristické strany v letech 2015–2019.

Na opačném konci politického spektra může být spojován antisemitismus s propojováním světových událostí s údajnou židovskou lobby. Zde se dá zmínit jméno George Sorose. Ten je extrémní pravici obviňován z finanční podpory různých progresivních hnutí²⁰ po velké části západního světa (Miller, 2021).

²⁰ Jako příklady lze zmínit jeho údajné financování Black Lives Matter v USA, protivládních demonstrací v Maďarsku, či dokonce demonstrací Milionu chviliek pro demokracii v České republice.

5. Rusko

V této kapitole se čtenář seznámí s ruskou diasporou. Její první část je věnována státu Rusko a historicko-kulturnímu kontextu jeho současné diaspory. Bude zjištěno, jak tato diaspora vznikla a jaké společné hodnoty ji udržují v blízkém kontaktu s domovským státem. Následně budou rozebrány hlavní ruské instituce, které mají za úkol pracovat s diasporou. Ke konci kapitoly se pak čtenář dozví, jaký vliv má ruská diaspora na samotné Rusko.

Rusko je stát ležící na území kontinentů Evropa a Asie. Severní hranici sdílí se Severním ledovým oceánem, západní je společná s evropskými státy Finskem, Norskem, Estonskem, Lotyšskem, Litvou, Polskem, Běloruskem a Ukrajinou, na jihu pak sousedí s kavkazskými státy Gruzíí a Ázerbájdžánem. V Asii Rusko nalezneme v sousedství Kazachstánu a Číny a na východě i Korejské lidově demokratické republiky. Svoji rozlohou se jedná o největší stát na světě. Většina z více jak 142 milionů obyvatel žije v evropské části Ruska (CIA, 2021). Nábožensky se 53 % Rusů řadí k ruské ortodoxní církvi. Druhou největší náboženskou skupinu v Rusku tvoří muslimové, jež mají až 16% podíl mezi ruským obyvatelstvem. Ostatní náboženství mají již marginální zastoupení (Dewdney, 2021).

Rusko vzniklo roku 1991 rozpadem Sovětského svazu. Ten měl v průběhu 20. století zásadní roli ve formování mezinárodního prostředí, a to především v rámci Studené války s USA. Krátce po svém vzniku a pádu komunistického režimu se Rusko potýkalo s pádem ekonomické výkonnosti, vysokou inflací a také zde začal klesat průměrný věk dožití. Rusko však i přes veškeré nepříjemnosti, které jej v poslední době potkaly, věří, že jednou dokáže získat zpět sílu, jakou mělo v době Sovětského svazu (Dewdney, 2021).

5.1. Historie ruské diaspory

5.1.1. Historie do roku 1990

Pro výzkum ruské diaspory je důležité zjistit, jak vypadala historie ruského národa v několika předchozích staletích. První jednotný ruský stát vznikl v 15. století v oblasti okolo současné Moskvy spojením několika již existujících knížectví. Zde začala historie velké ruské expanze, během které se z malého území rozšířil ruský národ po velké části dvou kontinentů. Již při vzniku tohoto pospolitého státu se státní moc spojila se vznikem ruské ortodoxní církve. Společně tak chtěli dosáhnout na dalšího pokračovatele Římské říše poté, co roku 1453 byla dobytá Byzanc. Hlavním cílem bylo vytvoření území, kde bude moci být víra vykládána v nereformované ortodoxní podobě (Mosely, 1948).

O sto let později již Rusové posílili svoji moc natolik, že se v čele s carem Ivanem Hrozným rozhodli expandovat mimo své území. První velkou výzvou bylo poražení hlavního konkurenta v jejich regionu, Tatarskou říši. To se Rusům povedlo roku 1552 a tento počín je udáván jako začátek imperiální historie ruského státu. V průběhu sedmnáctého století se Ruské impérium rychle rozšiřovalo směrem na východ, kde zabralo území Sibiře. Lehký postup při dobývání tohoto území byl zapříčiněn velice malou hustotou původního zalidnění a nikdo tedy nemohl Rusům vzdorovat. V průběhu 18. století se ruská expanze přesunula na západ k evropskému území. Zde Rusové zabrali postupně území Běloruska, Pobaltí, Moldavska a také části Polska i Osmanské říše. Na přelomu 18. a 19. století následovalo území Kavkazu, kde byla anektována Gruzie společně s Arménií. Následně byla připojena i oblast Střední Asie, a tím bylo ruské rozšiřování téměř u konce (Heleniak, 2004).

Ruské impérium mělo již od svého vzniku silně multinárodní složení. Problematické ovšem bylo, že vládnoucí vrstva si tohoto významného prvku svého vlastního státu vůbec nevšímala. Prvořadým bylo vždy prosazování ruské kultury a rozšiřování ruského ortodoxního náboženství. Neruská etnika, jako jsou Tataři, Poláci, Židé a spousta dalších, byla kulturně utlačována. Rusifikace obyvatelstva se dá roztrždit do tří různých dimenzí. První se zaměřuje na rozšiřování ruského jazyka, který byl v průběhu několika generací přijat na většině míst, kam se ruský stát dostal. K tomu také pomohla administrativní rusifikace, jelikož ruština byla jediným jazykem, který se mohl používat na všech úřadech. Třetí dimenzí je poté kultura. Zde již rusifikace neproběhla

ideálně a v druhé polovině 19. století se na mnoha územích vytvořila obrozenecká hnutí bojující za zachování vlastních původních kulturních prvků (Weeks, 2004).

V období od roku 1880 začaly vznikat diasporické komunity Rusů žijících mimo území Ruského impéria. Tyto prvotní skupiny utíkaly z Ruska ze strachu z náboženské perzekuce. Jednalo se tak převážně o zástupce Židů, různých křesťanských skupin či menších náboženství, kteří se nechtěli vzdát své víry a konvertovat k ruské ortodoxní církvi. Mnohem větší míra emigrace z Ruska přišla po roce 1917, kdy po vítězství v občanské válce a revoluci převzali moc nad státem bolševici. Mezi až 2 miliony obyvateli, kteří se rozhodli okamžitě opustit území vlastního státu, byli příslušníci šlechty, carští úředníci a ruští intelektuálové (Belousova et al., 2012). V průběhu 2. světové války a období následujícím bezprostředně po ní byla zintenzivněna rusifikace oblastí s většinou neruským obyvatelstvem. Rusové tak velice rychle zvýšili svůj podíl na obyvatelstvu na územích Střední Asie či Pobaltí (Sencerman, 2018).

V období po konci 2. světové války také odešlo ze Sovětského svazu několik set tisíc obyvatel. V následujících desetiletích bylo z politických důvodů dovoleno emigrovat. Státní aparát se rozhodl, že bude lepší své kritiky dostat mimo území Sovětského svazu. Takto bylo dovedeno k emigraci mnoho disidentů, kteří poté nejčastěji zamířili do USA (Belousova et. al., 2012). Od roku 1975 se ale trend začal otáčet, vláda začala emigraci velice limitovat. Celý tento proces dosáhl vrcholu v polovině 80. let, kdy legálně emigrovalo jen okolo tří tisíc obyvatel Sovětského svazu (Heleniak, 2004).

5.1.2. Postsovětská historie

Zásadní událostí ve výzkumu ruské diaspory je rozpad Sovětského svazu na začátku 90. let 20. století. Během velice krátké doby se 25 milionů Rusů objevilo na území jiného státu, než je Ruská federace. Rusové v Sovětském svazu měli výsostně postavení a cítili, že z této pozice je potřeba pomáhat neruským národům. Nyní se ocitli v jednom ze čtrnácti nástupnických států, kde měli být národnostní menšinou. V této době se začalo používat označení „kompatriot“ pro ruské krajany. V mezinárodních vztazích se tento pojem velice rychle uchytil. Rusové se začali čím dál tím více soustředit na svou diasporu a problémy kompatriotů v ní žijících. Podle geografické blízkosti lze toto obyvatelstvo rozdělit do dvou skupin. Kompatrioti z blízkého zahraničí jsou Rusové žijící v diaspoře na území nástupnických států bývalého Sovětského svazu. Druhá skupina je označována za kompatrioty ze vzdáleného zahraničí (Suslov, 2017).

Ačkoliv se většina výzkumů soustřeďuje na diasporu, která se po rozpadu Sovětského svazu ocitla na území jeho nástupnických států, neměla by se opomíjet ani ta část diaspory, která vznikla dobrovolnou migrací z území Ruské federace. V této skupině je i více než 433 000 Rusů, kteří se v 90. letech 20. století rozhodli pro emigraci do Spojených států amerických. Při emigraci do USA je zajímavé, že složením se jedná o velice vzdělané obyvatelstvo, kterému ekonomicky zesláblé Rusko dokázalo nabídnout jen velice nízké platy (Belousova, 2012). V počtu nově příchozích Rusů v tomto období dokázalo USA překonat jen Německo. Zde byl ale velký rozdíl ve složení imigrantů podle míry vzdělání. Zatímco Spojené státy americké se mohou chlubit, že mezi vysoce kvalifikované pracovníky patří většina příchozích, v Německu se jedná jen o 17 % ze všech nových příslušníků ruské diaspory (Freinkman et al., 2012).

Samotný vznik institucionálního propojení Ruska a jeho diaspory žijící v zahraničí se dá od rozpadu Sovětského svazu rozdělit do tří fází. První zaujímá dobu prvního funkčního období Borise Jelcina²¹. V této době Rusko nedokázalo najít funkční nástroje pro efektivní udržování vazeb se svou diasporou. Samotný Jelcin nevěnoval ruské diaspoře téměř žádnou pozornost. Práce s ní pro něj nebyla důležitá i proto, že nejvíce se o tyto občany zajímali komunisté a podporovatelé Sovětského svazu. Menší pokrok nastal v druhé polovině Jelcinovy vlády. Tu lze nazvat druhou fází tvorby diasporických politik. V Rusku se začalo v druhé polovině 90. let otevřeně hovořit o důležitosti práce se svojí diasporou. Padaly různé návrhy, a dokonce vznikaly i soukromé iniciativy. I přes tyto snahy se stále toto téma nestalo pro vládu prioritním. Vše se změnilo se zvolením Vladimíra Putina prezidentem. Velmi rychle byl přijat zákon, který definoval vztahy Ruské federace s krajanů žijícími v zahraničí. Pro období prvních let vlády Vladimíra Putina je specifické, že ruská ekonomika rychle rostla, čemuž napomáhaly zvyšující se ceny nerostných surovin. Tuto konjunkturu dokázalo Rusko převést do posilování vlivu v blízkém zahraničí. Vláda se rozhodla, že diaspora bude jednou z hlavních složek zahraniční politiky. Ohrožení krajanů v zahraničí bylo označeno za ohrožení celé Ruské federace. Tímto se stala ochrana Rusů žijících v zahraničí součástí vojenské doktríny (Zichmanis, 2021a).

²¹ První prezident samostatné Ruské federace.

Skutečnost, že desítky milionů Rusů žijí v zahraničí, zásadně proměnila směřování ruské zahraniční politiky, o které bude řeč již v následující kapitole, věnující se státním institucím a jejich práci s ruskou diasporou. Velké ruské národnostní menšiny zároveň ovlivňují i dění ve svých státech. Některé postsovětské země mají do současnosti problémy s proruskými separatistickými tendencemi. Již téměř od dob rozpadu Sovětského svazu jsou Ruskem podporováni separatisté v Moldavsku. Po pádu centrální vlády vedené z Moskvy se kavkazský region propadl do chaosu, kterého využily polovojenské skupiny mající za cíl získat moc nad částí regionu. Skupiny požadující samostatnost Abcházie a Jižní Osetie jsou také podporovány Ruskem, což působí destabilizačně na Gruzii, ve které se tato území nacházejí (Hyman, 1993). Příkladem negativního vlivu ruské politiky vůči své diaspoře z posledního desetiletí je dění na Ukrajině. Když Rusko v roce 2014 anektovalo poloostrov Krym, ruské ministerstvo zahraničí vydalo prohlášení, ve kterém uvedlo *“Rusko si je vědomo své zodpovědnosti nad životy kompatriotů a ukrajinských spoluobčanů a vyhrazuje si právo na převzetí těchto obyvatel pod svoji ochranu.”* (Reuters, 2014). Tímto vyjádřením Rusko dalo najevo svůj suverénní přístup k ruskému nacionalismu (Gamlen, 2014).

V současné době žije většina kompatriotů na území bývalých sovětských republik. Ani po téměř 30 letech od rozpadu Sovětského svazu se jejich počet zásadně nemění a zůstává přibližně na 25 milionech. Největší zastoupení v obyvatelstvu mají Rusové v Kazachstánu, Estonsku a Lotyšsku, ve kterých mají více jak čtvrtinový podíl na veškeré populaci (Sencerman, 2018). Co do absolutního počtu Rusů na svém území vede Ukrajina se sedmi a půl miliony zástupci ruské diaspory. Za ní je již dříve zmíněný Kazachstán, jenž má na svém území 4 miliony obyvatel ruské národnosti. V dalších státech Střední Asie má ruská diaspora zastoupení, které dosahuje řádu stovek tisíc obyvatel. Když je řeč o kompatriotech z blízkého zahraničí, nesmí být opomenuta ani populace žijící v Bělorusku čítající téměř 800 000 lidí nebo stovky tisíc kompatriotů v Pobaltí. Ve vzdáleném zahraničí žijí Rusové ve větším počtu převážně v USA a Německu (Joshua Project, 2021).

5.2. Instituce

Tato část práce se bude věnovat ruským institucím a zákonům, které Ruská federace má vůči svým diasporám. Zkraje bude čtenář v krátkosti seznámen s politickým systémem tohoto státu a následně se již kapitola bude věnovat zmiňovaným institucím.

Rusko je federativní stát s poloprezidentským politickým systémem (CIA, 2021). Hlavou státu je prezident, který je volen občany přímou volbou. Prezident má v Rusku mnoho významných pravomocí. Je oprávněn jmenovat předsedu vlády, další členy vlády a klíčové soudce. Podle ruské ústavy je také vrchním velitelem ozbrojených sil s právem vyhlásit stanné právo či nouzový stav. Prezident také může obejít ruské zákonodárce vydáváním vlastních dekretů, které jsou rovny zákonům. Zákonodárnou složkou je Federální shromáždění. To je složeno z Rady federace²² a Státní dumy²³. Prezidentův kandidát na předsedu vlády podléhá schválení Státní dumou. Ta může také přehlasovat dvoutřetinovou většinou prezidentské veto, či dokonce prezidenta odvolat z funkce²⁴ (Dewdney, 2021). V roce 2021 zastává funkci prezidenta Vladimír Putin a předsedou vlády je Michail Mišustin (CIA, 2021).

5.2.1. Ministerstvo zahraničí

Podle aktuální koncepce zahraniční politiky Ruské federace (2021) podepsané současným ruským prezidentem Vladimírem Putinem je spolupráce s diasporou nedílnou součástí celé ruské strategie pro mezinárodní vztahy. Jedním z hlavních bodů týkajících se diaspory je její ochrana a dohled na dodržování lidských práv vůči ní v zahraničí. Pro Rusko je velice důležité, aby si krajané žijící v cizích státech mohli udržet používání ruského jazyka a držet ruské kulturní zvyklosti. Součástí koncepce zahraniční politiky je také ambice tyto aspekty ruského života dále šířit do světa i mezi další neruské obyvatelstvo.

²² Rada federace zastává funkci horní komory a je složena ze jmenovaných zástupců každého ruského správního celku.

²³ Státní дума má funkci dolní komory. Zasedá v ní 450 lidově volených zástupců.

²⁴ Musí pro to mít zásadní důvod, například vlastizrada.

Ruská federace se zavázala, že bude věnovat zvláštní pozornost státům SNS²⁵. Přímým zájmem Ruska je rozvíjet interakci mezi členskými státy a rozšiřovat společné historické a kulturní dědictví. Zvláštní pozornost je zde věnována spolupráci s ruskou diasporou žijící v těchto zemích. Ruské kroky vůči ní zajišťují ochranu jejich vzdělávacích, jazykových, pracovních, ale např. také humanitárních práv (Ruské ministerstvo zahraničí, 2021).

Samotné ministerstvo zahraničí Ruské federace má velice rozsáhlou strukturu čítající mnoho samostatných organizací, agentur či kanceláří. Pod jednu z nich spadá také většina práce s ruskou diasporou žijící v zahraničí. Jedná se o agenturu Rossotrudnichestvo²⁶, jež funguje právě pod gescí tohoto ministerstva. Hlavním cílem úřadu je realizace státní politiky humanitární spolupráce a propagování kladného vnímání Ruské federace ve světě. Práce s ruskými krajany žijícími v zahraničí patří mezi hlavní náplně práce agentury. V rámci lepší pomoci lidem žijícím v diaspoře spolupracuje Rossotrudnichestvo s dalšími ruskými ministerstvy a vládními úřady na implementaci mnoha programů. Jedním z nich je program na dobrovolný návrat krajanů do vlasti. Těm je poskytována informační podpora při jejich cestě do Ruské federace (Rossotrudnichestvo, 2021a).

Rossotrudnichestvo má své kanceláře v několika desítkách zemí. Ty pomáhají udržovat tradice, ruskou kulturu a jazyk mezi kompatrioty žijícími v zahraničí. Agentura na svých pobočkách v zahraničí pořádá různé společenské aktivity a rozvíjí aktivity vedoucí k lepšímu propojení ruské diaspory s Ruskou federací (Rossotrudnichestvo, 2021b). Fungování samostatných kanceláří v zahraničí lze popsat na příkladu **Ruského střediska vědy a kultury v Praze**, které funguje jako zastoupení Rossotrudnichestva v České republice. Svoji činnost zahájilo již v roce 1971 a funguje až do dnešních dní. Hlavní náplň jeho práce je propojena s aktivitami ruské agentury popisované v této kapitole (Ruské středisko vědy a kultury v Praze, 2021a). V rámci rozvoje společných kulturních a společenských vztahů pořádá toto centrum každoročně oslavy v čase významných ruských svátků a výročí. Asi nejvýznamnější

²⁵ Společenství nezávislých států je mezinárodní organizace, která zahrnuje 9 z 15 nástupnických států bývalého Sovětského svazu.

²⁶ Jedná se o ruské zkrácení názvu „*Federal Agency for the Commonwealth of Independent States Affairs, Compatriot Living Abroad and International Humanitarian Cooperatin*“.

takovou událostí jsou oslavy k výročí konce Velké vlastenecké války²⁷ a osvobození Československa od fašismu. Těchto událostí se často účastní také vrcholní političtí zástupci Česka společně s ruským velvyslancem. Účelem těchto akcí je uchování paměti o historických událostech, popř. vzdání vděku veteránům (Ruské středisko vědy a kultury v Praze, 2021b).

V roce 2014 vydalo Rossotrudnichestvo **Koncepci propagace ruského vzdělávání**, která přesně definuje priority a cíle Ruské federace při všeobecné podpoře vzdělávání v ruském jazyce za jejími hranicemi. Každoročně se realizují projekty, které mají podpořit mezinárodní vědeckou spolupráci a zatraktivnit ruské univerzity na mezinárodním poli. Partnerem v těchto programech je ruské ministerstvo vědy a vysokoškolského vzdělání (Rossotrudnichestvo, 2021c). Na implementaci v zahraničí se spolupracuje s místními zastoupení Rossotrudnichestva. V Česku tak ve spolupráci s Ruským střediskem vědy a kultury v Praze (2021c) napomáhá k tomu, aby rusky mluvící občané mohli získat bezplatnou možnost studovat v Ruské federaci. Může se jednat o středoškolské, vysokoškolské, ale také i doplňkové vzdělání. Všem účastníkům jsou také k jejich oboru nabídnuty kurzy ruského jazyka. Pro absolventy ruských škol jsou střediskem pořádány společná shledání, kde probíhají debaty nad různými politickými i sociálními tématy.

Zvláštní pozornost Rossotrudnichestvo věnuje mladé generaci krajanů. Pro všechny mladé Rusy žijící v zahraničí koordinuje program **Nová generace**. V jeho rámci se mohou zástupci mladé politické, veřejné, vědecké či podnikatelské sféry dostat na různé programy do Ruské federace. Hlavním cílem je zde seznámit mladou generaci Rusů z různých zemí světa s veřejným, politickým, ekonomickým, vědeckými či vzdělávacími možnostmi Ruska (Rossotrudnichestvo, 2021a). Dalším programem pro mladé je **Hello Russia!**, který se věnuje zprostředkování vzdělávacích výletů po historických místech v Rusku. Na tento program dosáhne každoročně okolo tisíce Rusů, kteří se zúčastnili a dobře se umístili ve vědomostních soutěžích na téma ruské kultury, historie a jazyka (Rossotrudnichestvo, 2021b).

²⁷ Ruský název pro 2. světovou válku od června 1941, kdy byl Sovětský svaz napaden nacistickým Německem.

5.2.2. Russkyi Mir

V roce 2007 podepsal prezident Vladimir Putin dekret o založení nadace Russkyi Mir. Tento akt se dá označit za vyvrcholení snah ruského prezidenta o podporu ruského jazyka a propagaci ruského světa, jenž hraje zásadní roli v jeho zahraniční politice. Hlavním účelem nadace Russkyi Mir je podpora ruského jazyka jako součásti ruského národního dědictví a významného aspektu ruské i světové kultury. Hlavním zprostředkovatelem této podpory mají být výukové programy ruského jazyka v zahraničí. Nadace je projektem spadajícím pod ministerstvo zahraničí i ministerstvo školství a vědy. Aktivity se dají rozlišit do ochrany tří základních aspektů Ruské federace. Prvním je již zmíněný ruský jazyk. V rámci jeho ochrany jsou financovány stipendia na studium ruského jazyka jak v praktickém použití, tak i vědeckém²⁸. Je zde podpořena tvorba nových výukových materiálů a sponzorování jazykových soutěží. Dalším důležitým aspektem Ruska je kultura a národní dědictví. Rusko je velice pyšné na bohatou a rozmanitou historii umělců. Dalším bodem podpory nadace Russkyi Mir je tak i podpora ruské kultury a umění po celém světě. Pomocí kulturních a sociálních programů propojuje tato nadace třetí aspekt, a to ruský lid. Zde je zaměřen hlavně na ruskou diasporu, u které je velice důležité, aby si zachovala svůj jazyk a sounáležitost s ruskou kulturou (Russkyi Mir, 2021a).

V rámci nadace jsou po celém světě zakládána **Ruská centra**. Ta v těchto zemích prosazují nadační agendu a jsou místem, kde se setkávají lidé různých národností²⁹ či vyznání se zájmem o Rusko a ruský jazyk. Zájemci se v těchto centrech mohou dozvědět mnoho informací o ruské kultuře či se přihlásit na některý z jazykových programů. Každé centrum může utvářet svoje aktivity podle potřeb země, ve které se nachází. Konají se v nich také různé akademické diskuze, umělecká vystoupení či setkání osob z různého kulturního prostředí (Russkyi Mir, 2021b). Ruská centra působí ve spoustě zemí světa, a to na všech dosud obydlených kontinentech. V České republice se nachází šest takových center, což představuje nadprůměr v rámci středoevropského regionu (Russkyi Mir, 2021c).

²⁸ Lingvistický výzkum historie, mechaniky i praktické aplikaci ruského jazyka.

²⁹ Ale převážně se zaměřením na ruské krajany žijící v zahraničí.

5.2.3. Státní program pro přesídlení krajanů

Program dobrovolného přesídlení krajanů do Ruské federace byl vytvořen s cílem vytvořit podmínky nezbytné pro návrat krajanů, kteří se po rozpadu Sovětského svazu ocitli na území cizího státu. Zároveň platí i pro krajany žijící ve vzdálenějším zahraničí a rozhodli se vrátit do své původní země. Lidem, kteří chtějí projít tímto procesem, pomáhá se všemi kroky organizace **Přesídlení**³⁰. Kdokoliv chce využít státního programu pro přesídlení, udává již při své žádosti preferovaný region, do kterého by se chtěl přestěhovat. Součástí tohoto programu nejsou všechny ruské kraje, ale účastní se ho převážně ty, které mají nedostatek pracovní síly či v současné době čelí populačními úbytky. Kdokoliv získá osvědčení o možnosti přesídlení, může v průběhu celého procesu žádat o finanční podporu úřady Ruské federace. Do tohoto certifikátu může být také připsána nejbližší rodina³¹ (Přesídlení Moskva, 2021a).

Program vstoupil v platnost v roce 2006 a měl být jen dočasný na několik následujících let. Jelikož je celý projekt v souladu jak s cíli zahraniční politiky Ruska, tak i s cíli jeho interních priorit o zvýšení populace v řídké osídlených regionech, byl v roce 2013 prodloužen na dobu neurčitou. V tomto roce se také zjednodušil celý proces, na který si mnoho zúčastněných Rusů stěžovalo kvůli jeho přílišné byrokracii. Účastníci přesídlení mohou také v zrychleném řízení žádat o získání státního občanství Ruské federace. To může žadatel získat již čtyři měsíce od data podání žádosti o pobyt na území Ruska (Přesídlení Moskva, 2021b). Od spuštění v roce 2006 využil tohoto programu již téměř jeden milion Rusů žijících původně za hranicemi Ruské federace. Největší zájem za dobu platnosti nastal v době tzv. Ukrajinské krize, kdy se v rámci systému přesídlení dostalo do Ruska přes 110 tisíc obyvatel. Tento nárůst byl způsoben také tím, že Rusové přicházející do Ruska z Ukrajiny mohou od roku 2014 žádat o udělení azylu, jelikož k nim Rusko přistupuje jako k uprchlíkům. V rámci toho ruský prezident Vladimír Putin vydal dekret, který dovoluje těmto osobám velice rychle získat ruské občanství a zapojit se do přesídlovacího procesu. Program si v průběhu let prošel menšími i většími změnami. V roce 2019 se tak přidala možnost získat pozemek při přesídlení na Dálný východ. Při úspěšném postavení vlastní budovy na tomto pozemku se může požádat o prepis vlastnických práv na přidělený pozemek. Tato výhoda je spojena se snahami Ruské federace o zvýšení počtu ruského

³⁰ V ruském transkriptu „Pereselenie“, pro účely práce je použit český překlad.

³¹ Manžel/manželka a děti.

obyvatelstva v daném regionu. O rok později se změny týkaly naopak míst, která jsou pro migranty nejvíce lákavá, ale vzhledem ke své vyspělosti byla z programu dříve vyřazena. Od roku 2020 tak mohou žadatelé dávat do svých přihlášek preference i k regionům Moskvy, Petrohradu či Krymu (Donets a Chudinovskikh, 2020).

Imigrace z blízkého zahraničí hraje velkou roli v ekonomickém a demografickém rozvoji Ruské federace. V jeho rámci je potřeba sledovat priority a podle nich nadále upravovat systém relokace obyvatel. Za dobu, co tento program funguje, se jeho zaměření týkalo převážně sjednocování etnických Rusů s větším důrazem na méně rozvinuté regiony Ruska. Podle nové koncepce migrační politiky Ruské federace pro roky 2019–2025, kterou svým dekretem (2018) vydal prezident Vladimír Putin, by se měl program zaměřit na silnější identifikaci schopností žadatelů. Tím by se měl zvýšit důraz na přínos nově příchozích krajanů na ekonomický rozvoj země (Dekret prezidenta Ruské federace, 2018).

5.3. Vliv diaspory na Rusko

Když na začátku období vlády prezidenta Vladimíra Putina začalo Rusko přijímat zákony lákající etnické Rusy zpět do své vlasti, bylo hlavní motivací vyřešit demografický pokles. Již v roce 2000 v jednom ze svých projevů vyzval Vladimír Putin pracovníky žijící v postsovětském prostoru, aby migrovali do Ruska. Od začátku tato politika mířila na migraci do oblastí Sibiře a Dálného východu, tedy do regionů, které nejvíce přicházely o svou populaci. Jelikož z programů byly vyřazeny bohaté regiony, tato nabídka přilákala převážně méně vzdělané obyvatelstvo s minimem nabízených dovedností (Ziegler, 2006).

Pro Rusko byl tento neúspěch obzvlášť bolestivý, jelikož emigrace měla převážně opačný charakter. V devadesátých letech Ruská federace zažívala ekonomickou krizi. Vzhledem ke snižující se životní úrovni se pro emigraci touto dobou rozhodlo každý rok přes sto tisíc převážně vysoce vzdělaných a kompetentních Rusů (Heleniak, 2002). Jelikož v tomto prostoru došlo k mnoha větším migračním tokům, lze sledovat, kterým směrem jsou posílány remitence. Podle světové banky bylo v roce 2019 posláno v rámci remitencí 10,5 miliardy amerických dolarů do Ruské federace. Opačným směrem bylo odesláno do zahraničí více než 22 miliard dolarů. V přílivu osobních transakcí se u Ruska nejedná o závažnou částku a poměrově vychází jako 0,6 % ruského HDP (World Bank, 2021b).

O dost větší vliv na rozvoj států mají právě remitence, které z Ruska odcházejí. V mnoha postsovětských státech mají tyto příjmy výrazný podíl na celé ekonomice států. Největší, téměř třetinový, podíl na HDP mají v Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že je tento poměr remitencí pro Rusko negativní, někteří akademikové upozorňují na další aspekty ovlivňující rozvoj hostitelské země. Svoji práci se v Rusku podílejí na tvorbě až 13 % hrubého domácího produktu. Zároveň se nesmí zapomínat, že jako pracovníci také platí daně a utrácejí části svých výplat na pokrytí životních nákladů. Pro Ruskou federaci je pracovní migrace nejen otázkou ekonomickou, ale hraje roli i v mezinárodní politice. Vzhledem k udržování tenkých vazeb na velkou skupinu Rusů v postsovětském sektoru si udržují silný vliv i na politiky jednotlivých států v tomto prostoru. Pro tyto státy je ve stávající situaci velice složité změnit politické či obchodní směřování, jelikož jim přetrvávají velice silné ekonomické vazby na Ruskou federaci (Kanatbekova a Gulina, 2020).

Rusko si je této výhody silně vědomo a snaží se držet pevné vazby na tyto státy mnoha způsoby, na které se nelze dívat nekriticky. Za dobu vlády prezidenta Vladimíra Putina se zesílily snahy o silové posilování ruského vlivu na postsovětský prostor. Prvním a nejsilovějším faktorem je armáda. Mnoho zemí v sousedství Ruska již zažilo či i dnes stále prožívá její přítomnost. Dalším silným faktorem jsou již zmíněné obchodní vazby, ke kterým je připojována energetická politika. Rusko jako stát bohatý na energetické zdroje si dokáže uvázat loajalitu okolních zemí výměnou za nižší cenu ropy či zemního plynu (Ziegler, 2006). Použití těchto prostředků je v politice Vladimíra Putina obhajováno právě ochranou ruských krajanů v dotčených zemích. Výjimkou není ani jeden ze světově nejznámějších mezinárodních konfliktů Ruské federace. Když byl v roce 2014 anektován ukrajinský poloostrov Krym, byl tento akt obhájen mezi ruským obyvatelstvem právě tímto způsobem (Gamlen, 2014).

Výsledky, které mají vliv nejen na Rusko a jeho diasporu, ale i na zemi, ve které ruští krajané žijí, vykazují i vzdělávací programy. Ruská strategie na podporu výuky v ruštině zaměřená na posilování etnicko-kulturních vztahů k Ruské federaci je v tomto ohledu úspěšná. Podle nedávných studií, které proběhly na území pobaltských zemí, mají mladí členové účastníci se ruského vzdělávání silnější tendence prosazovat ruské vnímání světa. Mladí lidé, kteří se vrátili ze vzdělávacích pobytů v Rusku jsou aktivnější v diasporických komunitách. Bylo zjištěno, že tito lidé se také dokáží aktivně vymezovat proti aktivitám vlád ve státech svého pobytu. Rusko pokládá své krajany v zahraničí za hlavní partnery, kteří jim pomáhají s prosazováním své zahraniční politiky (Zichmanis, 2021b).

6. Turecko

Kapitola zaměřená na Turecko bude následovat svojí strukturou předcházející kapitoly o Izraeli a Rusku. Nejdříve proběhne krátký úvod se základními informacemi o Turecku. Následovat bude historicko-kulturní přehled, kde čtenář získá důležité informace týkající se turecké diaspory. Kapitola pokračuje částí zabývající se tureckými institucemi pracujícími s diasporou. Na konci proběhne seznámení s vlivem diaspory na Turecko.

Turecko je stát, jehož převážná část leží v jihozápadní části Asie, ale svou malou částí zasahuje také do jihovýchodní Evropy. Jeho hranice je tvořena mnoha státy, kdy na východě země se jedná o Gruzii, Arménii, Ázerbájdžán a Írán, na jihu sdílí své hranice se státy Irák a Sýrie. Velká část jižní hranice je tvořena Středozemním mořem, podobně jako na východě, kde se jedná o moře Egejské či na severu o moře Černé. Hranice na západě země je tvořena evropskými státy Řecko a Bulharsko. Nejvíce obyvatel žije na severozápadě země v okolí Bosporu. Zde převážně ve městě Istanbul žije 20 % turecké populace, která dohromady čítá více než 82 milionů obyvatel. Další významná centra se nacházejí při mořském pobřeží. Ve vnitrozemí lze také najít důležitá sídla, mezi ně patří také hlavní město Ankara (CIA, 2021).

Podle turecké ústavy je Turkem nazýván každý občan Turecké republiky. Jedná se tak o politickou definici, která nemá žádnou spojitost s náboženstvím ani etnicitou. V Turecku proto chybí jakýkoli oficiální status pro zástupce menšin. To působí negativně převážně na Kurdy, kteří zauímají téměř pětinu turecké populace³². Nábožensky je Turecko muslimskou zemí, kde islám vyznává více než 90 % obyvatel. I přes to se již od roku 1928 jedná o zemi sekulární³³ (Yapp, 2021). O tento významný krok se zasloužil první prezident a zakladatel moderního Turecka³⁴ Mustafa Kemal. Pod jeho vedením bylo přijato mnoho důležitých sociálních, politických i ekonomických reforem. Po jejich následném úspěchu byl poctěn titulem „Atatürk“, což lze volně přeložit jako „Otec Turků“ (CIA, 2021).

³² V některých regionech východního Turecka dokonce tvoří většinu místního obyvatelstva.

³³ Stát, který není napojen na žádné náboženství či ideologii a zároveň svým občanům zaručuje svobodu vyznání.

³⁴ Turecko vzniklo v roce 1923.

6.1. Historie turecké diaspory

6.1.1. Osmanská říše

Přímým předchůdcem Turecké republiky byla Osmanská říše, která byla založena na poloostrově Anatolie³⁵ ve 14. století. Osmanská historie je význačná velice rychlou expanzí. Během ní se z malého anatolského knížectví stalo impérium, které ovládalo Anatolii a většinu jihovýchodní Evropy. V počátečních fázích byli Osmané vůdci tureckých muslimských bojovníků proti Byzanci. V této době bylo využíváno ekonomického, sociálního i vojenského úpadku Byzance. Nejprve Turci dobývali jeho území v oblasti západní Anatolie. Poté se přes poloostrov Gallipoli³⁶ dostali na území Evropy, odkud začala jejich expanze po tomto světadíle. Rozpínavost Osmanské říše rostla a během několika let se dostala až na území Bulharska a Srbska. V roce 1453 byla dobita Konstantinopol. S ní došlo i k definitivní porážce Byzantské říše. Na základech tohoto města bylo vystaveno nové hlavní město Osmanské říše Istanbul. Tím došlo k propojení asijské a evropské části Osmanského impéria. Tento úspěch povzbudil Turky v tendencích vytvořit opravdu světové impérium, které by mohlo následovat předchozí úspěchy Římské či později Byzantské říše. V následujícím století dosáhla Osmanská říše vrcholu své moci a bohatství. V Evropě Turci ovládli Balkánský poloostrov a začali se snažit i o získání území ve Střední Evropě. V Asii a Africe ovládali území, na kterém byl dříve islámský chalífát (Shaw, 2021).

S rychlým rozvojem přišel i brzký pád. Již ke konci 16. století se začaly projevat ekonomické, sociální i politické krize, které vedly k postupnému úpadku Osmanské říše. Když po staletí územních ztrát, mocenského úpadku a ztráty loajality vlastního obyvatelstva propukla na začátku 20. století 1. světová válka, tak se tento stát velice brzy vyčerpal a jeho lidé začali trpět hladomorem. Ve válce ho udržela hlavně podpora Německa, na jehož straně Osmanská říše bojovala. Po porážce, kterou nakonec ve světové válce utrpěli, si vítězné mocnosti začaly přerozdělovat území tohoto regionu. Po mnoha vojenských, ale také diplomatických bojích nakonec Osmanská říše zanikla a roku 1923 vzniklo samostatné Turecko (Yapp, 2021).

³⁵ Dnes se pro něj častěji používá název „Malá Asie“.

³⁶ Poloostrov Gallipoli odděluje od Asie jen úzký průliv Dardanely.

6.1.2. Turecko

Prvním prezidentem nově vzniklé republiky se stal Mustafa Kemal. Tím se poprvé po mnoha staletích dočkal turecký národ svého vlastního státu, jelikož v Osmanské říši žilo mnoho národností a etnik. Mustafa Kemal po celou dobu své vlády, jež trvala 15 let až do jeho smrti v roce 1938, zaváděl radikální reformy, které transformovaly každodenní život na území nově vzniklého státu. Byl vytvořen nový politický systém, kdy se mělo vládnout na principech parlamentní demokracie a dodržování lidských práv. Důležitým krokem pak bylo oddělení náboženství od státu, což mělo vliv také na vzdělání. Významným bodem té doby je také přiznání volebního práva ženám, které mohly být dokonce zvoleny do veřejných funkcí. Tím moderní Turecko předběhlo i některé západní státy (Turkish Cultural Foundation, 2021).

Mustafa Kemal prosazoval, aby nově vzniklý stát vystupoval v rámci světových konfliktů neutrálně. Tato politika vydržela Turecku dokonce i v průběhu celé 2. světové války, kdy byla sice oficiálně vyhlášena válka Německu a Japonsku, ale k přímému boji nedošlo (BBC, 2021). Ke konci 40. let, kdy svět byl na počátku Studené války, se začaly zhoršovat vzájemné vztahy se Sovětským svazem. Ten naléhal na Turecko, aby mohl vybudovat svoji vlastní vojenskou základnu u tureckých úžin³⁷, což by mu zpřístupnilo vstup do celého Středomoří. V tomto momentu Turecko prolomilo svoji neutrální politiku, přijalo finanční a vojenskou pomoc USA a v roce 1952 vstoupilo do NATO (Huston, 1988).

V následujících letech provázely Turecko ekonomické problémy spojené s vysokou nezaměstnaností, což byla situace, která dala příležitost vzniku moderní turecké diaspory. V této době se Německo a Turecko nacházely v absolutně odlišných ekonomických situacích. Evropská země zažívala poválečný ekonomický rozkvět a místní nezaměstnanost se blížila k nule. Tyto dva státy si všimly, v jakých jsou situacích a rozhodly se obě z nich řešit společným způsobem. V rámci bilaterálních jednání dospěly k vytvoření systému hostujících pracovníků. V období 60. a 70. let si turečtí vrcholní politici napomáhali tímto typem emigrace s řešením nezaměstnanosti a řešením infrastrukturních problémů spojených s rychle se stěhujícím obyvatelstvem z venkova do měst. Víтали také velký přísun remitencí, které tito pracovníci posílali zpět do Turecka (Adamson, 2019).

³⁷ Bospor a Dardanely.

Na začátku šedesátých let, kdy tento program začínal, počítali zúčastnění Turci s tím, že se po nějaké době zase vrátí zpět do své domovské země. Do Německa se rozhodli emigrovat jen dočasně s tím, že jejich cílem je nakumulovat určitý finanční obnos a poté se vrátit do Turecka, kde si užijí lepší životní standard oproti ostatním krajanům. Brzy se ukázalo, že tento plán se pro většinu z nich stal jen pouhým snem. Podmínky v Německu pro ně nebyly vůbec jednoduché. Museli se zde naučit novým dovednostem, což jim prodlužovalo i dobu výdělku cílové částky, se kterou už by se chtěli vrátit domů. V průběhu let se tak dočasná pracovní migrace přeměnila na migraci permanentní (Ünver, 2013). Na začátku 70. let proběhla ve světě ropná krize, která přinesla do Západního Německa po mnoha letech ekonomický pokles. S ním následovala i zvýšená míra nezaměstnanosti a nepotřebnost nových tureckých pracovníků. Německo se proto rozhodlo v listopadu 1973 pozastavit oficiální přijímání zahraničních pracovníků mimo EHS³⁸. Ačkoliv Němci věřili, že tento krok zastaví tureckou migraci, reálná čísla imigrantů se nijak zásadně nezměnila. Co prošlo proměnou, byly její důvody. Turci v následujících letech již přicházeli z důvodů slučování rodin či z politických důvodů jako žadatelé o azyl (Adamson, 2019). Podobný postup se o pár let později objevil také v dalších vyspělých státech, které podepsaly s Tureckem podobné pracovní dohody. Mezi prvními těmito státy byly například Rakousko, Belgie, Nizozemsko, Francie, či dokonce Austrálie (Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity, 2021b).

Na začátku 80. let si Turecko začalo všimnout, že jejich občané se trvale usazují v evropských zemích a nevypadá to, že by se v blízké době chystali vrátit. Vláda tak musela poprvé v historii začít přemýšlet, jak s těmito občany či již jejich potomky pracovat, aby s nimi udržela blízké vazby. Prvním krokem, který Turecko udělalo, byla možnost získání dvojího občanství. Jednalo se o silný krok vůči své komunitě v zahraničí. Emigranti se mohli plně usadit ve svých nových zemích a zároveň si udržovat stálou vazbu na svou domovskou zemi. Ústava platná od roku 1982 také právně ukotvuje povinnost Turecka v rámci svých pravomocí zlepšovat společné vazby mezi státem a jeho diasporou (Ünver, 2013).

S tím, jak se důvody pro migraci změnilly z ekonomických na politické, proměnila se i etnicita nově příchozích imigrantů. Od 80. let do Evropy stále více přicházeli zástupci kurdské diaspory. Ačkoliv turecké zákony hledí na každého občana Turecka jako na Turka, zástupci menšin toto upozadění etnicity odmítají. Kvůli zvyšujícím se represím

³⁸ Evropské hospodářské společenství, právní předchůdce Evropské unie.

vůči svému obyvatelstvu se mnoho z nich rozhodlo hledat politický azyl v Evropě. Zde vznikla také velice aktivní kurdská diaspora. Ústava, která byla schválena v roce 1982, přísně zakazovala používání kurdského jazyka, vydávání kurdských publikací a vedení vlastních politických stran. Evropské země v čele s Německem a Švédskem v té době nabídly zástupcům kurdských akademiků a aktivistů prostor pro únik od represí, kterým čelili. Důležité je zmínit, že i přes veškeré problémy, které jsou spojené s tureckým vnímáním vlastního národa, se tento přístup nemění. Turecko v následujících letech ještě více zintenzivnilo své snahy o podporu celé turecké diaspory a vytváření nových transnacionálních vazeb (Adamson, 2019).

V 90. letech Turecko zavedlo několik administrativních změn, které umožňovaly lepší administrativní, kulturní i sociální propojení diaspory se svým domovským státem. V roce 1995 byl schválen dodatek k zákonu o státním občanství, který poskytl privilegovaný status cizího občana všem, kteří se v rámci emigrace vzdali statutu tureckého občana. Tato karta těmto členům diaspory poskytovala práva pobývat na území Turecka, nabývat zde majetku, pracovat či podnikat v Turecku jako jakýkoliv jiný občan (Köşer Akçapar a Bayraktar Aksel, 2017).

Na začátku 21. století se k silnějšímu prohlubování vzájemných vztahů mezi diasporou a Tureckem přidalo i řešení nových geopolitických problémů. Poté co proběhly útoky z 11. září 2001, se mnoho rozvinutých států zaměřilo na válku proti teroru. Společně s tím se islám dostal mezi ústřední témata, která se ve světě řešily. V této době nastoupila k moci nábožensky orientovaná strana AKP³⁹. Celá turecká politika se poté velice rychle začala více zaměřovat na svou muslimskou identitu. Na té také tato strana postavila svou silnou expanzivní politiku, která má Turecku dopomoci stát se světovou velmočí. V tomto ohledu je brána diaspora jako hlavní partner při prosazování tureckého vlivu v zahraničí. Velkým krokem bylo v roce 2010 zavedení „Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity“ jako jedné z hlavních institucí pro práci s tureckou diasporou. Již z názvu lze odvodit, že Turecko se v současné době snaží, aby jeho diaspora měla co nejširší definici a obsáhla, co největší počet lidí na světě. Proto je do ní počítán každý, kdo má kulturně blízko k Turecku, většinou k jeho převážně sunnitské větvi islámu (Adamson, 2019).

³⁹ Strana spravedlnosti a rozvoje.

V současné době se turecká diaspora nejpočetněji nachází na území západoevropských států. Zde je její aktuální počet nejvíce ovlivněn tím, jaké země v posledních 60 letech nastavovaly příznivou imigrační politiků vůči Turkům. V Německu, v němž se zaváděly tyto iniciativy jako první, žije v současné době 2,8 milionu Turků. Jediný další evropský stát s tureckou populací čítající více než jeden milion osob je Francie. K hodnotě okolo půl milionu obyvatel se dostávají státy Rakousko, Nizozemsko a Spojené království. Podobný počet členů turecké diaspory je také ve Spojených státech amerických. Všechny tyto státy mají společnou historii pracovní migrace z Turecka. Zároveň je ale důležité zmínit i diasporu, která existuje i z jiných důvodů. Na Balkánském poloostrově se tak můžeme setkat s velmi početnou tureckou diasporou, která čítá až osm set tisíc jejích zástupců. V tomto regionu se nesmí zapomenout ani na Řecko a Severní Makedonii. V arabském světě poté najdeme početnou tureckou populaci v Iráku. Zde se nachází tři miliony Turků. V Sýrii se poté nachází komunita až jednoho milionu zástupců turecké diaspory (Wikipedia, 2021).

6.2. Instituce

Tato část diplomové práce se bude věnovat státním institucím, které pracují s tureckou diasporou. Nejprve dojde k obecnému seznámení s politickým systémem Turecka, následně již bude popsána činnost nejdůležitějších organizací zaměřených na práci s tureckou diasporou.

Turecko je prezidentská republika. Hlavním zákonodárným orgánem je jednokomorové Velké národní shromáždění, které má funkci parlamentu. To je voleno na pět let v rámci všeobecného volebního práva dospělých obyvatel. Pro zvolení platí v Turecku několik omezujících pravidel. Extrémistické strany levice i pravice jsou zakázány. Volební kvórum pro vstup do Velkého národního shromáždění je až 10 % všech odevzdaných hlasů. Výkonná moc byla dlouhou dobu rozdělena mezi předsedu vlády a prezidenta. V ústavním referendu si v roce 2017 Turci zvolili, že bude zrušena funkce předsedy vlády a pravomoci prezidenta budou rozšířeny. Tato změna vešla v platnost v roce 2018 po prezidentských volbách, které vyhrál v té době již obhajující prezident Recep Erdoğan (Yapp, 2021).

6.2.1. Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity

Od 90. let, kdy Turecko si začalo uvědomovat důležitost práce s obyvateli žijícími v zahraničí, vznikalo několik vládních oddělení pro práci s diasporou. I proto roku 2010 vzniklo Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity⁴⁰. Hlavními cíli této instituce je koordinovaná práce s obyvatelstvem žijícím v zahraničí, rozvíjení služeb a činností v oblastech, ve kterých žijí. Důležité také je propojování diaspory a jejích vazeb na jejich domovský stát Turecko. V tomto ohledu se snaží o užší hospodářské, sociální a kulturní vztahy. (YTB, 2021a).

Velice důležitou složkou práce s diasporou, které věnuje Turecko zvláštní pozornost, je práce s mladou diasporickou generací. YTB podporuje dvojazyčné vzdělávání tureckých dětí žijících v zahraničí. Cílem je, aby budoucí generace byly stejně kompetentní používat jak svůj místní jazyk, tak i turečtinu jako jazyk svých předků.

⁴⁰ Pro tuto instituci se také používá zkratka „YTB“, která vznikla z původního tureckého názvu organizace „Yurtdışı Türkler Başkanlığı“.

YTB podporuje programy, které zahrnují školení pro učitele, vývoj materiálů a osnov pro vzdělávání v mateřském jazyce (YTB, 2021b).

Turecko je velice pyšné na každého úspěšného vědce, který se se svým výzkumem dokáže prosadit kdekoliv na světě. I proto vytvořilo pro všechny členy turecké diaspory stipendijní program, který by jim měl pomoci s financováním jejich výzkumu. Přednostně se financují výzkumy, které jsou zaměřené na sociální a ekonomické podmínky turecké diaspory. Samotný program má nejen pomoci význačným tureckým vědcům v zahraničí, ale také napomoci akademické spolupráci napříč státy (YTB, 2021c).

YTB se také zaměřuje na Turecku příbuzné komunity. Vzhledem ke své historii, kdy v období Osmanské říše ovládalo mnohá území, si je Turecko vědomo, že sdílí společné kulturní dědictví i s obyvatelstvem, které se nehlasí k turecké národnosti. Na tomto základě se snaží podporovat tyto komunity v mnoha zemích na světě. Jedná se především o udržování politických, sociálních i kulturních práv. Tato spolupráce se v posledních několika letech stále více prohlubuje. Turecko tak posiluje svoje vazby na úrovni státních institucí se zeměmi jihovýchodní a východní Evropy či na Kavkaze. Zároveň se více zaměřuje na podporu občanské společnosti a médií, které mají zájem udržovat blízké vztahy s Tureckem a jeho politickým a ekonomickým směřováním (Yurtnaç, 2012).

6.2.2. Předsednictví pro náboženské záležitosti

Když po první světové válce zanikla islámská Osmanská říše a vzniklo sekulární Turecko, bylo potřeba vyřešit, jak se v novém státě bude nakládat s náboženskými stavbami. Vzniklo tak předsednictví pro náboženské záležitosti⁴¹. Jeho činností je provádění náboženských záležitostí týkajících se víry, správa míst bohoslužeb a také jejich konání, informování společnosti o náboženství. Jelikož je Turecko sekulární stát, v Ústavě z roku 1982 má tento úřad zakázáno se vyjadřovat k politickým tématům (Předsednictví pro náboženské záležitosti, 2013).

Od konce 70. let začal tento úřad vykonávat své služby také v zahraničí. Zde sídlí jejich kanceláře převážně na ambasádách a generálních konzulátech Turecké republiky. Aktivity v zahraničí jsou různorodé, ale všechny spojuje právě náboženský kontext. Jako zaměstnanci jsou přijímáni občané Turecka, jejichž úkolem je mimo jiné

⁴¹ Často se pro něj používá název „Diyanet“, což je transkript z původního tureckého názvu.

rozvítet vztahy s dalšími náboženskými institucemi dané země. Každý člen diaspory má také možnost projít v těchto centrech náboženským vzděláním či se dostat na náboženskou školu přímo v Turecku. To zaručuje dobrý výběr lidí do vedení jednotlivých mešit, které jsou v zahraničí často spravovány těmito členy diaspory. Úřad má také ve svých aktivitách zakládání nových mešit v zahraničí. Pro všechny Turky a jim nábožensky blízké komunity jsou také vybírány, překládány a distribuovány knihy s muslimskou tematikou. Tato činnost přináší každému, kdo o to projeví zájem, možnost porozumět islámu (Předsednictví pro náboženské záležitosti, 2014).

Jelikož předsednictví pro náboženské věci má pod sebou mnoho různorodých aktivit, v mnoha státech byly zakládány jeho dceřiné organizace. První byla založena již v roce 1984 v Německu pod názvem Turecko-islámská unie pro náboženské věci⁴². Po více jak třiceti letech své existence spravovala tato organizace v roce 2017 již více jak devět set mešit na území Německa. Podobné instituce⁴³ začaly vznikat již po několika letech také ve Francii a Nizozemsku. Další fáze, kterou si Diyanet prošel, nastala po konci Studené války v 90. letech. V tomto období vzniklo hned několik nových samostatných států se silnou muslimskou komunitou. Velice rychle začaly vytvářet svoje vlastní instituce na podobných základech, jako je právě turecký Diyanet. Po krátké době se dostaly na vrchol svých finančních i lidských kapacit. Novou funkcí, kterou tedy v 90. letech tento úřad získal, bylo poradenství pro nově vznikající úřady v těchto zemích⁴⁴. Díky vzájemným dohodám, které tyto státy s Tureckem popisovaly a finanční pomoci, získával Diyanet vliv v úplně novém prostředí (Öztürk, 2018).

Aktivity Turecka se od začátku 21. století stále více zaměřovaly na posilování role náboženství. Tento proces se velice rychle rozšířil i do práce s diasporou. Diyanet stále více upevňuje svoji pozici v zemích, kde působí. Největší zastoupení má v současné době v Německu, což lze přičíst silnému zastoupení turecké diaspory v tomto státě. Ačkoliv podle Ústavy z roku 1982 má být Diyanet zdrženlivý v politických otázkách, právě zahraniční zastoupení se v této dimenzi stává poslední dobou velmi aktivním (Köşer Akçapar a Bayraktar Aksel, 2017). Turecká politika se v současné době zaměřuje na posilování národního cítění jak doma, tak i v rámci diaspory. Zde je silně čerpáno z většinové muslimské identity těchto obyvatel. Vrcholní političtí představitelé se snaží

⁴² Turkish Islamische Union der Anstalt für Religion.

⁴³ Dále DİTİB – souhrnný název pro všechny tyto dceřiné organizace.

⁴⁴ Jednalo se o úřady v Albánii, Ázerbajdžánu, Bulharsku, Kyrgyzstánu, Makedonii, Turkmenistánu a Uzbekistánu.

vystupovat jako ochránce Turků v zahraničí. Zde zasahují v případech větších problémů týkajících se nárůstu diskriminačních incidentů proti Turkům či jiným kulturně blízkých obyvatelům. Tyto aktivity jsou převážně gesci předsednictva pro náboženské záležitosti, které slouží také jako instituce zvyšující vliv Turecka v mezinárodním prostředí. V této věci se nebojí investovat desítky milionů dolarů na výstavby mešit, které mají posilovat muslimskou identitu obyvatel v cizích zemích a propojovat tureckou diasporu se svým domovským státem (Adamson, 2019)

Současné jednání Diyanetu vychází z jeho vývoje za vlády AKP. Tato strana již od svého nástupu k moci v roce 2002 proměňovala domácí i zahraniční politiku Turecka. Hlavní myšlenkou této strany je, že Turecko by se mělo stát globální mocností v kontextu světa po konci Studené války. Toho by mělo být dosaženo právě pomocí silné expanzivní politiky založené na islamistické ideologii. V takovémto světě mají DİTİB pracovat jako paralelní diplomatický nástroj tureckého státu, který má fungovat oboustranně. Tyto organizace se tak stávají partnery států na západě Evropy, jako jsou například Německo, Francie, Belgie či Nizozemsko. V tomto směru je jejich cílem stát se hlavními představiteli evropského islámu. Zároveň prosazovaný model následuje právě turecký politický a náboženský pohled na svět. Diyanet tak v posledních několika letech získal nové funkce, ze kterých se s pomocí centralizovaných kázání stal také neoficiálním mluvčím strany AKP v zahraničí (Öztürk, 2018).

6.3. Vliv diaspory na Turecko

Kontext rozvoje Turecka v období od roku 1960 je úzce propojen s pracovní migrací do rozvinutých států. Na začátku 60. let, kdy se začaly tyto migrační dohody uzavírat, bylo Turecko silně zemědělský stát. V této době zaujímal primární sektor 80 % tureckého exportu do zahraničí a také $\frac{3}{4}$ veškeré turecké pracovní síly. V plánech rozvoje na dalších 15 let si Turecko vyznačilo za cíl velmi rychlou industrializaci celé země a ekonomický růst. Většinu času se dařilo naplňovat cíle s ekonomickým růstem. Ten ale nebyl následován snížením nezaměstnanosti, jelikož turecká industrializace byla specifická v investování do nejmodernějšího technologického vybavení, a tak zde nebylo potřeba mnoho zaměstnanců. Vzhledem k tomu, že rozvoj Turecka měl tento charakter a objem remitencí se každým rokem zvětšoval, vláda pokračovala v politice snadné pracovní emigrace do vyspělých zemí (Aydas et. al, 2005).

Remitence přicházející do Turecka mají většinou charakter investic do domácností příbuzných migrantů. Ti utrácejí přijaté peníze nejčastěji na zlepšení svého životního standardu, což je vidět na vybavení domácností moderními spotřebiči, rekonstrukcí obydlí nebo pořízením automobilu. Mezi investice domácností, které mohou mít dlouhodobí přínos pro celou společnost, patří možnosti zdravějšího stravování či dostupnosti kvalitnějšího vzdělání (İçduygu, 2006).

Objem remitencí, které turečtí emigranti posílají zpět do domovské země, se v průběhu času měnil. Největší nárůst probíhal v druhé polovině 20. století, kdy se masivně propagovala politika pracovní migrace. Podle dat ze Světové banky (2021c) absolutní částka remitencí rostla s několika výkyvy až do roku 1998, kdy dosáhla objemu 5,4 miliardy amerických dolarů. Od té doby však začal převažovat klesající trend v celkových remitencích až k 810 tisícům dolarů v roce 2019. V přepočtu k objemu celkové ekonomiky Turecka se remitence pohybovaly až do již zmíněného roku 1998 v rozmezí 2–3 % tureckého HDP. Poté jejich podíl velice rychle spadl a v současné době zaujímá jen 0,1 % HDP (World Bank, 2021c).

Turečtí sociologové Köşer Akçapar a Bayraktar Aksel (2017) popisují, jaké politické změny proběhly v posledních dvaceti letech v politice Turecka. Na začátku 21. století se také velice proměnilo zahraniční směřování Turecka, a to i vzhledem k vlastní diaspoře. Političtí zástupci AKP si brzy po nástupu k moci uvědomili, že diaspora může sloužit k prosazování tureckých zájmů v zahraničí. Turecko od té doby více staví na své muslimské národní identitě, která ho v současné době stále více propojuje s diasporou

v zahraničí. Toto nové pojetí práce s vlastní diasporou funguje jako nástroj k tomu, aby Turecko na mezinárodním poli figurovalo jako jedna z velmocí. V rámci této role se zvyšuje i intenzita humanitární pomoci v Africe a Asii, převážně v zemích, kde žije muslimská většina. Turecko se také snaží mezinárodně vystupovat jako ochránce utlačovaných muslimů po celém světě⁴⁵.

Co ale nejvíce ovlivňuje dění přímo v Turecku, jsou změny volebních zákonů, které postupně zaváděla vláda strany AKP. V zatím poslední verzi, která byla přijatá v roce 2012, mají členové diaspory možnost hlasovat na tureckých zastupitelských úřadech (Köşer Akçapar a Bayraktar Aksel, 2017). Na příkladu referenda z roku 2017, ve kterém se rozhodovalo o posílení pravomocí prezidenta a zrušení pozice předsedy vlády, lze ukázat, jak úspěšná je politika AKP⁴⁶ vůči turecké diaspoře. Výsledky tohoto referenda dopadly v samotném Turecku velmi těsně ve prospěch ústavních změn. Hlasování diaspory bylo ale odlišné. V mnoha zemích Evropské unie hlasovali turečtí obyvatelé převážně pro změnu politického systému. Pro příklad lze uvést výsledky z Německa (63 % hlasů pro), Francie (65 % pro) či Belgie (75 % pro). Tyto výsledky ukazují úspěšnost nové politiky vůči diaspoře, která je ochotná podpořit nové vnímání Turecka v celém světě a jeho více muslimskou identitou (BBC, 2017).

⁴⁵ V současné době se jedná například o Rohingy a Palestince. Naopak v případě Ujgurů, kteří jsou utlačovanou muslimskou menšinou v Číně, Turecko tuto svou politiku nenaplnuje.

⁴⁶ Tato strana v čele s prezidentem Erdoğanem tuto změnu navrhovala a prosazovala.

7. Diskuse

Již na začátku diplomové práce bylo zmíněno, že každá diaspora má svá specifika a můžeme je dělit podle různých klasifikací. Zkoumané diaspory Izraele, Ruska a Turecka toto naplňují již od samotného začátku. Každá z nich má svojí unikátní historii, na jejímž kontextu je postavená také její současná podoba a práce s ní. Židovská diaspora má v historii nezaměnitelnou úlohu. Byla to právě ta první diaspora, o které se začalo mluvit a která byla jako první zkoumána. Na tomto příkladu se etablovala klasická diaspora (Cohen, 1997). Ta měla již od svého začátku spoustu nepřátel. Po dobu dvou tisíc let neměla svůj vlastní stát. I proto museli Židé dlouhá staletí udržovat svoji vlastní kulturu a naději na znovuoobnovení svého státu v rámci svých komunit. Tato diaspora získala vlastní stát až v nedávné historii. Izrael vznikl po druhé světové válce v roce 1948. Až v této době se tedy mohlo začít mluvit o propojení státu s vlastní diasporou v zahraničí.

Naopak když se podíváme na další dvě zkoumané diaspory, v obou případech tyto komunity měly v rámci celé své historie existující domovský stát. Velký rozdíl oproti židovské diaspoře je také v době existence jednotlivých diaspor. Moderní ruská diaspora vznikla na začátku 90. let dvacátého století. V té době se rozpadl Sovětský svaz na patnáct států, a přestože jedním z nich je také současné Rusko, tak se v tuto chvíli objevilo za jeho hranicemi 25 milionů Rusů (Suslov, 2017). I historie současné turecké diaspory má mnohem kratší trvání než v případě klasické židovské diaspory. V tomto případě se za začátek moderních diasporických dějin dá považovat období začátku 60. let dvacátého století. Turecko nemělo v této době žádné velké změny hranic, jak by možná mohly evokovat předchozí případy vzniku diaspor. U Turecka byla příčinou ekonomická situace. Jedná se o příklad toho, jak mohou diaspory vznikat z důvodů lepších pracovních podmínek. Zde se přímo jednalo o bilaterální dohody mezi západními státy a Tureckem. Tyto země poté měly pro turecké pracovníky jednodušší podmínky pro splnění všech povinností spojených s příjezdem a získáním první práce. Tato původně krátkodobá migrace se v průběhu následujících let proměnila na dlouhodobou. Turci žijící v bohatých zemích, jako je Německo či Francie se zde také usadili a pozdější politiky umožňující sjednocení rodin jim v tom výrazně napomohly (Ünver, 2013).

V současné době má poměrem k velikosti celé své populace největší diasporu ze zkoumaných států Izrael. Počet Židů po celém světě dosahuje necelých 15 milionů

obyvatel. Více jak polovina z nich nežije ve státě Izrael. K této specifické situaci dochází právě z dříve zmíněné historie židovského obyvatelstva, které bylo velkou část lidských dějin rozprostřeno po celém světě a bez vlastního státu. Převážná většina současného židovského obyvatelstva v Izraeli jsou tak navrátní členové diaspory, kteří dlouhou dobu žili v jiných státech. V ruské diaspoře žije celkem okolo 25 milionů lidí. Již se nejedná o tak vysoký podíl vůči obyvatelstvu Ruské federace⁴⁷, ale v absolutních číslech patří mezi největší diaspory na světě. Rusové žijící v zahraničí obývají z většinové části nástupnické státy bývalého Sovětského svazu. Zde tvoří velmi početné národnostní menšiny. Nejvýznamnější jsou tyto komunity v Kazachstánu, Litvě a Estonsku, kde zaujímají více jak 25 % veškerého obyvatelstva těchto států. Ve srovnání těchto dvou zemí nedosahuje turecká diaspora takové zastoupení v relativním počtu osob jako Izrael ani v absolutních číslech jako Rusko. I tak je tato diaspora velice významná a čítá miliony obyvatel jak v západních zemích, tak i na Blízkém východě. Především v evropských zemích nabývá tato diaspora na důležitosti.

Rozdílnosti, které odlišují menšinové obyvatelstvo od většinového, mohou vést i k závažným případům diskriminace. V současném západním světě, který po útocích z 11. září 2001 vyhlásil válku proti teroru, se rozmohla silná averze vůči muslimskému obyvatelstvu (Adamson, 2019). Případy diskriminace jsou velice známé také členům židovské diaspory. Ti s ní mají tak silnou historickou zkušenost, že existuje v tomto případě i specifické pojmenování pro toto jednání vůči Židům. Jedná se o antisemitismus. V rámci něj byli Židé v průběhu dějin označovány za příčinu spousty celospolečenských problémů. Návist vůči Židům vygradovala až do tragického konce, kdy v průběhu druhé světové války byli Židé hromadně vyhlazováni. Ani po tomto hrůzném období však antisemitismus nezmizel. V různých formách se diskriminace vůči Židům ve světě objevuje i v současné době (Miller, 2021). Ruská diaspora se liší od židovské a turecké v tom, že v oblasti jejího převážného pobytu se jedná o historicky a kulturně velice blízké společnosti.

Každý ze zkoumaných států podniká kroky, které by měly vést ke snížení diskriminace vůči jeho vlastní diaspoře. Asi nejvíce z vybraných zemí se věnuje tomuto boji Izrael. Ten nabízí metodickou pomoc při tvorbě opatření, která by měla vést k omezení antisemitismu. Turecko v tomto směru se více zaměřuje na vyjádření vrcholných politických představitelů. Jelikož se v současné době tento stát snaží působit jako ochránce všech Turků a jim spřízněných komunit, jsou sledovány případy

⁴⁷ Obyvatelstvo Ruské federace čítá v současné době 145 milionů obyvatel.

diskriminace v zahraničí. U těch se poté nebojí vystoupit na obranu své diaspory ani samotný prezident. Tyto kauzy způsobují různé diplomatické rozepře (Darroch, 2017). V tomto směru dokáže nejdále zajít Rusko. To již několikrát ve své vcelku krátké novodobé historii provedlo vojenský zákrok vůči sousednímu státu z důvodu ochrany své diaspory.

Instituce pracující s vlastní diasporou se ovšem nezabývají jen bojem proti rasismu a diskriminaci. Společnou prioritou u všech tří zemí, kterým se tato práce věnovala, je udržování si společné kultury, historie a tradic. Ty pocházejí původně z domovských zemí a bez většího propojení na původní stát mohou časem u diasporických komunit vymizet. Proto státy nezapojují pro práci s diasporami jen centrální vládní orgány, ale snaží se skrze ně otevírat různá pracoviště napříč hostitelskými zeměmi. V nich se většinou mohou členové diaspory dozvědět více o svém původním státě a jeho kultuře. Probíhají zde různé aktivity a diskuse, které přispívají k lepšímu propojení diasporických obyvatel se svým domovským státem a jeho kulturou.

V čem se dají mezi těmito státy najít rozdíly, je přístup k návratové migraci těchto lidí. Nejpropracovanější systém má v tomto ohledu Izrael. Právo na návrat zde má již téměř od samotného začátku existence státu každý Žid (Shuval, 1998). Tento návrat je nazýván alija a má i vlastní ministerstvo, které napomáhá již od samotného rozhodnutí pro migraci do Izraele až po samotnou integraci do jeho společnosti. Rusko se také snaží členy své diaspory dostat zpět na území Ruské federace, ale hlavním motivem je zde řešení vnitřních problémů. Rusko je velice rozlehlá země, kde většina území je téměř neobydlena. Na tyto regiony byla zaměřena i politika přesídlení krajanů, kteří ale většinou preferovali spíše bohatší, rozvinutější regiony (Přesídlení Moskva, 2021a). Ty se dostaly do tohoto programu v roce 2020 a v následujících letech se pozná, zda to zvýší zájem o návrat do Ruska. Na rozdíl od těchto států se Turecko vypadalo jinou cestou. V průběhu své moderní historie se více zaměřovalo na motivaci svých občanů emigrovat ze svého domovského státu, proto od 60. let dvacátého století uzavíralo s rozvinutými státy bilaterální dohody, které umožňovaly pracovní migraci z Turecka (Ünver, 2013).

Tento systém umožnil Turecku jeho specifický ekonomický rozvoj. Turecko v průběhu 2. poloviny dvacátého století mělo vysokou míru nezaměstnanosti. Zároveň ještě na začátku 60. let bylo silně zemědělskou zemí, která měla za cíl rychlou industrializaci. Přejít k průmyslu doprovázely velké investice do technologického vybavení. I proto se i přes vysoký ekonomický růst nesnižovala nezaměstnanost

a politika turecké emigrace mohla pokračovat. Tito lidé, kteří emigrovali do mnohem vyspělejších zemí, poté posílali v období trvajícím do konce 20. století remitence v hodnotě několika jednotek procent tureckého HDP. Ty byly většinou využity jako investice do rozvoje domácností a jejich nejbližšího okolí (İçduygu, 2006). Podobný trend jako v Turecku měl s remitencemi i Izrael. Do konce 20. století se pohybovaly na jednotkách procent a poté se silně propadly. V čem ale Izrael vyniká, jsou možnosti dalších investic od své diaspory, které míří přímo do technologického rozvoje celého státu. V rámci spolupráce s velkými investory žijícími v diaspoře bylo v Izraeli vybudováno technologické centrum, které je v současné době v rámci inovací schopné konkurovat podobným střediskům po celém světě (Kuznetsov, 2006). Ani v případě Ruska se v současné době u remitencí nejedná o zásadní přínos v rámci celé ekonomiky, dokonce v rámci krátkodobé pracovní migrace z okolních postsovětských zemích proudí remitence více z Ruska než přímo do ruských domácností. Tito pracovníci pak posílají peníze do svých zemí. V některých, jako je například Kyrgyzstán nebo Tádžikistán, mohou mít tyto remitence až třetinový podíl na ekonomice celé země. Pracovníci se podílejí na tvorbě až 13 % celého ruského HDP (Kanatbekova a Gulina, 2020). Tím se ukazuje, jak důležitá je pro tyto země spolupráce, která má přínos pro každou ze zúčastněných stran.

I tyto důvody vedou Rusko k jeho politice, kde se snaží udržovat silné propojení se sousedními státy. K tomu jim pomáhá právě práce se svojí diasporou, jelikož tím mohou získat vliv na významný podíl obyvatel v těchto státech. Rusko již několikrát v historii ukázalo, že se nebojí zasáhnout v okolních státech, když cítí, že by v nich bylo ruské obyvatelstvo ohroženo. V těch nejzávažnějších situacích Rusko dokáže zvolit i vojenský postup vůči cizí zemi, u které má závažné podezření na porušování práv ruského obyvatelstva⁴⁸. Asi nejznámějším případem posledních deseti let je Ukrajina. Této zemi byl v roce 2014 anektován poloostrov Krym a ve vyjádření ruských představitelů byla zmiňována ochrana ruského obyvatelstva (Reuters, 2014). U dalších dvou států, kterým se tato práce věnovala, již nehrozí většině jejich sousedů, že by mohli být právě kvůli ochraně diaspory napadeni. V případě Izraele je kritika vedena k jeho konfliktu s Palestinou. V současné době se nesouhlasné hlasy ze zahraničí ozývají k osidlování palestinských osad židovským obyvatelstvem (Čejka, 2015). Izrael často argumentuje, že tato mezinárodní kritika je spojena s antisemitismem. Je však třeba oddělit kritiku státu Izrael od této formy diskriminace Židů. Turecko, které

⁴⁸ Je otázkou, jak moc jsou tato podezření důvodná, nebo zda se jedná spíše o zástěrku jiných motivů.

je posledním zkoumaným státem, ve své zahraniční politice směřované k diaspoře většinou využívá jen diplomatických vyjádření. I ta mohou způsobovat různá rozepře na mezinárodním poli. Turecko se posledních 20 let zaměřovalo na silnější propojení diaspory a Turecka. Zaměřovalo se zde převážně na společnou muslimskou identitu, která byla v tomto období jak u obyvatel doma, tak v zahraničí posilována. Společně s ní je také pracováno s politickou podporou současné vlády, což ukázalo také hlasování o ústavních změnách v Turecku. Zde diaspora žijící v evropských zemích hlasovala výrazně pro posílení pravomocí prezidenta Turecké republiky. Toto referendum může sloužit také jako ukázka diplomatických rozepří mezi Tureckem a zeměmi, ve kterých jeho diaspora žije. Jelikož mají Turci žijící v zahraničí možnost hlasovat ve volbách či celostátních referendech, tak i na ně byla předtím zaměřena politická kampaň. Čelní představitelé turecké vlády dokonce osobně jezdili podpořit tyto změny do těchto zemí. Největší problém pak nastal při vykázání jedné ministryně z Nizozemska, které shodou okolností mělo v tu dobu také své parlamentní volby (Darroch, 2017).

Spolupráce států s vlastní diasporou je velice důležitá a pro obyvatelstvo žijící v cizím státě značně přínosná. I proto by se čelní představitelé těchto států měli zaměřovat především na zlepšování podmínek lidí, kteří v diaspoře žijí, a nezneužívat tento koncept k naplňování svých vlastních mocenských ambicí.

8. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit přehled o fungování diaspor. K tomuto účelu byly zvoleny tři hlavní výzkumné otázky. V rámci komparace byly vybrány tři státy, jejichž diaspory jsou důležité nejen pro ně samotné, ale mají vliv i na současné mezinárodní dění. Jedná se o státy Izrael, Rusko a Turecko. V práci každá z těchto zemí dostala svoji vlastní kapitolu. Ty byly rozděleny na další tři části, které na sebe navazovaly a zároveň odpovídaly na výzkumné otázky.

Nejdříve byl čtenář seznámen se základními informacemi o formování vybraných diaspor. Zde mezi nejdůležitější body patřil popis samotného vzniku jednotlivých diaspor. Bylo ukázáno, že v současné době vznikají diaspory mnoha způsoby. Ty se liší od historicky klasického vnímání diaspory, které vycházelo jen z židovské zkušenosti. Další důležitou součástí této diplomové práce byl přehled hlavních institucí, které v daných zemích pracují s diasporou. Instituce a zákony, které v těchto státech existují, fungují s cílem lepšího propojení domovského státu a jeho diaspory a také přispívají k udržování společného historického a kulturního dědictví. Každý stát má odlišné instituce. Izrael má například dvě ministerstva, která jsou přímo zaměřená na práci s jeho diasporou a toto téma se dále dostává i do činnosti dalších ministerstev. V ruské vládě spadá spolupráce s diasporou ministerstvo zahraničních věcí. To má pod sebou agenturu Rossotrudnichestvo, pod kterou spadá značná část práce s diasporou. Nejvíce centralizovaný systém ze zkoumaných států má Turecko. To v roce 2010 vytvořilo Předsednictví pro Turky v zahraničí a jim příbuzné komunity. Tato organizace sdružuje mnoho aktivit vedoucí k většímu propojení Turecka a jeho diaspory.

Poslední část se následně věnovala zodpovězení poslední výzkumné otázky, a to jaký vliv mají diaspory na své domovské země. Zde se čtenář mohl dozvědět data o remitencích či dopadech některých politik zmiňovaných v části věnované institucím. Čtenář byl také seznámen s mezinárodním vlivem spolupráce mezi státy a jejich diasporami. V závěru práce proběhla diskuse, kde všechny tři vybrané diaspory byly vzájemně porovnány od svého vzniku až po současný vliv na své domovské státy.

Seznam literatury a zdrojů

ABERBACH, David. 2000. The Roman-Jewish and Hebrew cultural nationalism. *Nation and Nationalism*. 6 (3), 347-362.

ADAMSON, Fiona B. 2019. Sending States and the Making of Intra-Diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s). *International Migration Review*. 53(1), 210-236.

AYDAS, Osman Tuncay, Kivilcim Metin-Ozcan, Bilin Neyapti. 2005. Determinants of Workers' Remittances : The Case of Turkey, *Emerging Markets Finance and Trade*, 41(3), 53-69.

BARTOV, Omer. 1998. Defining Enemies, Making Victims: Germans, Jews, and the Holocaust. *The American Historical Review*. 103(3), 771-816.

BBC. 2017. Turkey Referendum: The numbers that tell a story. [online]. [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-39619354>

BBC. 2018. Jewish Nation State: Israel Approves Controversial Bill. [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44881554>

BELOUSOVA, Maria, Janna Ataiants, Irina Olimpieva. 2012. The Russian Diaspora in the USA. *Russian Analytical Digest*. 107, 2-10.

BERENBAUM, Michael. 2021. Jewish Resistance to the Nazis. [online]. [cit. 2021-01-18]. Dostupné z : <https://www.britannica.com/event/Holocaust/Jewish-resistance-to-the-Nazis>

BIRTHRIGHT ISRAEL. 2021. Our Story. [online]. [cit. 2021-01-25]. Dostupné z: <https://www.birtherightisrael.com/about-us>

BOXER, Matthew, Leonard Saxe. 2014. *The Birthright Israel Generation: Being a Jewish Young Adult in Contemporary America*. West Lafayette: Purdue University Press.

BRUBAKER, Rogers. 2005. 'The "diaspora" diaspora', *Ethnic and Racial Studies* 28 (1): 1-19.

CAREER ISRAEL. 2021. Masa Israel Journey. [online]. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://www.careerisrael.com/about-us/masa-israel-journey/>

CIA. 2021. Israel. [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/israel/#introduction>

CIA. 2021. Russia. [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

CIA. 2021. Turkey. [online]. [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/turkey/>

COHEN, Robin. 1997. *Global Diasporas: An Introduction*. London: UCL Press.

COHEN, Shaye J.D. 2006. *From the Maccabees to the Mishnah*. Louisville: Westminster John Knox Press.

COHEN, Steven M., Ezra Kopelowitz. 2010. Journeys to Israel: The impact of longer-term programs upon Jewish Engagement & Israel Attachment. [online]. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/c__c/Masa%20Israel%20Impact%20Study-Cohen%20Kopelowitz.pdf

ČEJKA, Marek. 2005. *Izrael a Palestina : minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Barrister & Principal.

DARROCH, Gordon. 2017. Netherlands 'will pay a prize' for blocking Turkish visit – Erdoğan. [online]. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/12/netherlands-will-pay-the-price-for-blocking-turkish-visit-erdogan>

DE HAAS, Hein. 2008. Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Institut: Working Papers*. 9, 1-49.

DEKRET PREZIDENTA RUSKÉ FEDERACE. 2018. The Concept of the State Migration Policy of the Russian Federation for the Period till 2025. [online]. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=52502>

DEWDNEY, John C. 2021. Russia. [online]. [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Russia>

DUBNOW, Simon. 1937. *A Short History of the Jewish People*. Londýn: M. L. Cailingold.

DONETS, Ekaterina V, Olga S. Chudinovskikh. 2020. Russian policy on assistance to the resettlement of compatriots against the background of international experience. *Population and Economics*. 4(3), 1-32.

EPHRON, Dan. 2020. How Arab Ties With Israel Became the Middle East's New Normal. [online]. [cit. 2021-01-04]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2020/12/21/arab-ties-israel-diplomacy-normalization-middle-east/>

EVROPSKÁ KOMISE. 2021. International Cooperation. [online]. [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism/international-cooperation_en

FREINKMAN, L., Gonchar K., Kuznetsov Y. 2012. *How Can Talent Abroad Help Reform Institutions at Home : A Study of Russian Technological Diaspora*. Washington, DC: World Bank.

GAMLEN, Alan. 2014. Diaspora Institutions and Diaspora Governance. *International Migration Review*. 48(1), 180-217.

GRABBE, Lester L. 1996. *An Introduction to First Century Judaism*. Londýn: Continuum.

GROTEHUIS, René. 2016. *Nation-Building as Necessary Effort in Fragile States*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

HARPAZ, Yossi, Ben Hercog. 2018. Report on Citizenship Law: Israel. Badia Fiesolana: European University Institut.

HELENIAC, Timothy. 2004. Migration of the Russian Diaspora After the Breakup of the Soviet Union. *Journal of International Affairs*. 57(2), 99-117.

HELENIAC, Timothy. 2002. Russia Beckons, But Diaspora Wary. [online]. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/russia-beckons-diaspora-wary>

HERTLEIN, Stefanie, Florian Vadean. 2006. What does the term remittance mean? [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdossiers/58142/the-term-remittance>

HUSTON, James A. 1988. *Outpost and Allies: U.S. Army Logistics in the Cold War 1945-1953*. Selinsgrove: Susquehanna University Press.

HYMAN, Anthony. 1993. Russians Outside Russia. *The World Today*. 49(11), 205-208.

CHAZAN, Robert. 2010. *Reassessing Jewish Life in Medieval Europe*. New York: Cambridge University Press.

İÇDUYGU, Ahmet. 2006. International Migrants Remittances in Turkey. *Analytical and Synthetic Notes – Demographic & Economic Module*. 2006/07. San Domenico di Fiesole: European University Institute.

IOM. 2012. *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development*. Ženeva: International Organization for Migration.

IOM. 2020. Key Migration Terms [online]. [cit. 2020-11-18]. Dostupné z: <https://www.iom.int/key-migration-terms>

ISRAEL BONDS. 2021. DCI/ISRAEL BONDS. [online]. [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: <https://www.israelbonds.com/About-Us/DCI-Israel-Bonds.aspx>

IZRAELSKÁ KULTURNÍ CENTRA. 2021. Programs and activities in the Israeli Cultural Centers. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/departments/general/israeli_cultural_centers_activities

IZRAELSKÉ MINISTERSTVO FINANČÍ. 2021. Sources of Funding. [online]. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://www.gov.il/en/Departments/Guides/recruitment-sources?chapterIndex=2>

IZRAELSKÉ MINISTERSTVO PRO ALIJU A INTEGRACI. 2021a. About Ministry of Aliyah and Integration. [online]. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/departments/about/about_maya

IZRAELSKÉ MINISTERSTVO PRO ALIJU A INTEGRACI. 2021b. Ulpan – Learning the Hebrew Language. [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/Departments/General/ulpan_main

IZRAELSKÉ MINISTERSTVO PRO DIASPORU. 2021a. About the Ministry of Diaspora Affairs. [online]. [cit. 2021-01-24]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/Departments/about/about_diaspora

IZRAELSKÉ MINISTERSTVO PRO DIASPORU. 2021b. Israel Operations. [online]. [cit. 2021-01-24]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/departments/topics/activity_diaspora

IZRAELSKÉ MINISTERSTVO PRO DIASPORU. 2021c. Centre for Monitoring Anti-Semitism on the Internet. [online]. [cit. 2021-01-25]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/Departments/General/online_anti_semitism

JIRKA, Luděk. 2016. Transnacionalismus a Inkluze do Majoritní Společnosti: Neslučitelné Perspektivy?. *Lidé města*. 18 (1), 75-97.

JEWISH VIRTUAL LIBRARY. 2021. Vital Statistics: Jewish Population of the World (1882 - present). [online]. [cit. 2021-01-20]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world>

KANCELÁŘ IZRAELSKÉHO PREMIÉRA, NATIV. 2021. About Prime Minister's Office, „Nativ“. [online]. [cit. 2021-01-31]. Dostupné z: https://www.gov.il/en/Departments/about/about_office

JOSHUA PROJECT. 2021. Russian. [online]. [cit. 2021-02-17]. Dostupné z: https://joshuaproject.net/people_groups/14598

KANATBEKOVA, Asylgul, Olga Gulina. 2020. The Economics of Migration: Russian Experience. [online]. [cit. 2021-03-04]. Dostupné z: <https://legal-dialogue.org/the-economics-of-migration-russian-experience>

KÖŞER AKÇAPAR, Şebnem, Damla Bayraktar Aksel. 2017. Public Diplomacy through Diaspora Engagement: The Case of Turkey. *Perceptions*. 22(4), 135-160.

KETKAR, Suhas L., Dilip Ratha. 2021. Development Finance via Diaspora Bonds Track Record and Potential. [online]. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/23550311_Development_finance_via_diaspora_bonds_track_record_and_potential

KNESSET. 2021. Minister of Aliyah and Integration: 90,000 expected to make Aliyah within the next year and a half. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: <https://m.knesset.gov.il/en/news/pressreleases/pages/press18620d.aspx>

KUZNETSOV, Yevgeny. 2006. *Diaspora Networks and the International Network of Skills*. Washington D.C.: World Bank.

LEE, Everett S. 1966. A Theory of Migration. *Demography*. 3 (1), 47-57.

LOEWENSTEIN, Karl. 1936. Law in the Third Reich. *Yale Law Journal*. 45, 779-815.

LYONS, Terrence, Peter Mandaville. 2008. *Global Migration and Transnational Politics – A Conceptual Framework*. Fairfax, George Mason University

MASA ISRAEL. 2021. Masa Journey. [online]. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://www.masaisrael.org/about-us/#>

MASSEY, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino and J. Edward Taylor. 1993. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* . 19 (3), 431-466.

MĚSTO TEL AVIV. 2021. Government Services. [online]. [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.telaviv.gov.il/en/Live/NewResidents/Pages/GovernmentServices.aspx>

MCGONIGLE, Ian V, Lauren W. Herman. 2015. Genetic Citizenship: DNA Testing and Israeli Law of Return. *Journal of Law and the Biosciences*. 2(2), 469-478.

MIDEASTWEB. 2021. The Population of Palestine Prior to 1948. [online]. [2021-01-19]. Dostupné z: <http://www.mideastweb.org/palpop.htm>

MILLER, Daniel. 2021. Anti-Semitism is on the rise: 75 years after end of the Holocaust and Second World War. [online]. [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <https://theconversation.com/anti-semitism-is-on-the-rise-75-years-after-the-end-of-the-holocaust-and-second-world-war-132141>

MOSELY, Philip E. 1948. Aspects of Russian Expansion. *The American Slavic and East European Review*. 7(3), 197-213.

OCHSENWALD, William L. 2021. Israel. [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Israel>

OSN. 2020. Migration [online]. [cit. 2020-11-18]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration>

ÖZTÜRK, Ahmet Erdi. 2018. Transformation of Turkish Diyanet both at Home and Abroad: Three Stages. *European Journal of Turkish Studies*. 27, 1-14.

PEW RESEARCH CENTER. 2016. Israel Religiously Divided Society. [online]. [cit. 2021-01-23]. Dostupné z: <https://www.pewforum.org/2016/03/08/israels-religiously-divided-society/>

PŘEDSEDNICTVÍ PRO NÁBOŽENSKÉ ZÁLEŽITOSTI. 2013. Establishment and a Brief History. [online]. [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.diyamet.gov.tr/en-US/Institutional/Detail//1/establishment-and-a-brief-history>

PŘEDSEDNICTVÍ PRO NÁBOŽENSKÉ ZÁLEŽITOSTI. 2014. General Directorate of Foreign Relations. [online]. [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.diyamet.gov.tr/en-US/Organization/Detail//12/general-directorate-of-foreign-relations>

PŘESÍDLENÍ MOSKVA, 2021a. PA Relocation. [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <http://pereselenie.moscow/en/>

PŘESÍDLENÍ MOSKVA, 2021b. The Regions that are Included in The Program of Resettlement of Compatriots to the Russian Federation. . [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <http://pereselenie.moscow/en/the-regions-that-are-included-in-the-program-of-resettlement-of-compatriots-to-the-russian-federation.html>

REUTERS. 2014. Russia reserves right to protect compatriots in Ukraine. [online]. [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-urkaine-crisis-russia-east-idUSBREA2DoM620140314>

RICHMOND, Nancy C. 1993. Israel's Law of Return: Analysis of Its Evolution and Present Application. *Dickinson Journal of International Law*. 12(1), 95-133.

ROSSOTRUDNICHESTVO. 2021a. About Rossotrudnichestvo. [online]. [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://rs.gov.ru/en/about>

ROSSOTRUDNICHESTVO. 2021b. Support for Compatriots Abroad. [online]. [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://rs.gov.ru/en/activities/5>

ROSSOTRUDNICHESTVO. 2021c. Education and Science. [online]. [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://rs.gov.ru/en/activities/10>

RUSKÉ MINISTERSTVO ZAHRANIČÍ. 2021. Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. [online]. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: https://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/122186

RUSKÉ STŘEDISKO VĚDY A KULTURY V PRAZE. 2021a. O středisku. [online]. [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://cze.rs.gov.ru/cs/about>

RUSKÉ STŘEDISKO VĚDY A KULTURY V PRAZE. 2021b. Akce věnované výročí ukončení Velké vlastenecké války a osvobození Československa od fašismu. [online]. [cit. 2021-02-24]. <https://cze.rs.gov.ru/cs/activities/46/projects/377>

RUSKÉ STŘEDISKO VĚDY A KULTURY V PRAZE. 2021c. Propagace ruské vědy a školství v Česku. [online]. [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://cze.rs.gov.ru/cs/activities/47>

RUSSKIY MIR. 2021a. About Russkiy Mir Foundation. [online]. [cit.2021-02-26]. Dostupné z: <https://russkiymir.ru/en/fund/index.php>

RUSSKIY MIR. 2021b. What is a Russian Centre?. [online]. [cit.2021-02-26]. Dostupné z: <https://russkiymir.ru/en/rucenter/what-is.php>

RUSSKIY MIR. 2021c. Russian Centers of the Russkiy Mir Foundation. [online]. [cit.2021-02-26]. Dostupné z: <https://russkiymir.ru/en/rucenter/index.php>

SAFRAN, William. 1991. Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*. 1 (1), 84-85.

SENCERMAN, Oncel. 2018. Russian-Diaspora as a Means of Russian Foreign Policy. *Military Review*. 2018 (2), 41-49

SHAW, Stanford Jay. 2021. Ottoman Empire. [online]. [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Ottoman-Empire>

SHILO, Margalit. 1994. The Immigration Policy of the Zionist Institutions 1882-1914. *Middle Eastern Studies*. 30 (3), 597-617.

SHUVAL, Judith T. 1998. Migration to Israel: The Mythology of „Uniqueness“. *International Migration*. 36(1), 3-26.

SCHUMACHER-BRUNHES, Marie. 2021. *Enlightenment Jewish Style: The Haskalah Movement in Europe*. [online]. [cit. 2021-01-11]. Dostupné z: <https://d-nb.info/1036301753/34>

SMITH, Michael. Peter, Luis Eduardo Guarnizo (ed.). 1998. *Transnationalism from Below*. New Brunswick: Transaction Publishers.

SNETSINGER, John. 1974. Truman, *The Jewish Vote, and the Creation of Israel*. Stanford: Hoover Institution Press.

STARK, Oded, David E. Bloom. 1985. The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review*. 75 (2), 173-178.

SPOLEČNOST NÁRODŮ. 1936. *Montevidejská úmluva*. [online]. [cit. 2020-11-30]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf#page=19>

SUSLOV, Mikhail. 2017. Russian World: Russia's Policy toward its Diaspora. *Russie. Nei. Visions*. 103.

TAKEZAWA, Yasuko. 2020. Racialization and discourses of "privileges" in the Middle Ages: Jews, "Gypsies", and Kawaramono. *Ethnic and Racial Studies*. 43(16), 193-210.

TAYLOR, Alan R. 1972. Zionism and Jewish History. *Journal of Palestine Studies*. 1 (2), 35-51.

TOCH, Michael. 2013. *The Economic History of European Jews*. Boston: Brill.

TURKISH CULTURAL FOUNDATION. 2021. A Brief Outline of Turkish History. [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <http://www.turkishculture.org/general/a-brief-outline-1067.htm>

UNHCR. 2016. 'Refugees' and 'Migrants' – Frequently Asked Questions (FAQs) [online]. [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.unhcr.org/en-us/news/latest/2016/3/56e95c676/refugees-migrants-frequently-asked-questions-faqs.html>

ÜNVER, O. Can. 2013. Changing Diaspora Politics of Turkey and Public Diplomacy. *Turkish Policy Quarterly*. 12(1), 181-189.

WALLERSTEIN, Immanuel. 1974. *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

WEBER, Eugen. 1978. Jews, Antisemitism, and the Origins of the Holocaust. *Historical Reflections*. 5(1), 1-17.

WEEKS, Theodor R. 2004. Russification: Word and Practice 1863-1914. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 148 (4), 471-489.

WEINAR, Agnieszka. 2008, Diaspora as an actor of migration policy. *CMR Working Papers*. 37 (95).

WIKIPEDIA. 2021. Turkish People. [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_people

WORLD BANK. 2021a. Israel. [online]. [cit.2021-03-17]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/israel>

WORLD BANK. 2021b. Russian Federation. [online]. [cit.2021-03-02]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/russian-federation>

WORLD BANK. 2021c. Turkey. [online]. [cit.2021-03-19]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/turkey>

WRIGHT, Graham, Shahar Hecht, Leonard Saxe. 2020. Jewish Futures Project. Birthright Israel's First Decade of Applicants: A Look at the Long-term Program Impact. [online]. [cit. 2021-01-25]. Dostupné z: <https://www.brandeis.edu/cmjs/birthright/jewish-futures/jewish-futures-2018.html>

YAPP, Malcolm Edward. 2021. Turkey. [online]. [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Turkey>

YTB. 2021a. Institution. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.ytb.gov.tr/en/corporate/institution>

YTB. 2021b. General Information. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.ytb.gov.tr/en/abroad-citizens/general-information-2>

YTB. 2021c. Citizens Abroad Scholarships. [online]. [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.ytb.gov.tr/en/abroad-citizens/citizens-abroad-scholarships>

YURTNAC, Kemal. 2012. Turkey's New Horizon: Turks Abroad and Related Communities. *SAM Papers*. 3, 1-10.

ZEITS, Joshua Michael. 2000. "If I am not for myself... ": The American Jewish Establishment in the Aftermath of the Six Day War. *American Jewish History*. 88(2), 253-286.

ZIEGLER, Charles E. 2006. *The Russian Diaspora in Central Asia: Russian Compatriots and Moscow's Foreign Policy*. Washington D.C.: Heldref Publications.

ZICHMANIS, Klavs. 2021. Russia's Diaspora Policy (1). [online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: <http://www.latcan.org/pdf/kz16.pdf>

ZICHMANIS, Klavs. 2021. Russia's Diaspora Policy (2). [online]. [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <http://www.latcan.org/pdf/kz17.pdf>

ZIMMERMANN, Klaus F. 2005. European Migration: What Do We Know. *Oxford University Press*, 459-506